NATUR VÅRDS VERKET

På rätt kurs för effektiv skötsel av skyddad natur

En utvärdering av effekter från tre olika utbildningsinsatser

RAPPORT 6340 • MARS 2010

På rätt kurs för effektiv skötsel av skyddad natur

En utvärdering av effekter från tre olika utbildningsinsatser

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar
Ordertel: 08-505 933 40
Orderfax: 08-505 933 99
E-post: natur@cm.se
Postadress: CM Gruppen AB, Box 110 93, 161 11 Bromma
Internet: www.naturvardsverket.se/bokhandeln

Naturvårdsverket
Tel: 08-698 10 00, fax: 08-20 29 25
E-post: registrator@naturvardsverket.se
Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm
Internet: www.naturvardsverket.se

ISBN 978-91-620-6340-5.pdf
ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2010

Elektronisk publikation
Omslagsfoton: Marie Larsson, Naturvårdsverket
Där inget annat anges är illustrationer, tabeller och diagram framtagna av Naturvårdsverket

Förord

Alla skyddade naturområden bör skötas så att bevarandemålen för biologisk mångfald och friluftsliv nås senast år 2015. Ett av verktygen för att nå målen är att fortlöpande arbeta med kompetenshöjande insatser till länsstyrelserna. Naturvårdsverkets utbildningsinsatser omfattar bland annat kurser om förvaltning av skyddade områden, friluftsanläggningar och restaurering av vattendrag. Utvärderingen som presenteras i denna rapport syftar till att ge ett underlag som ger svar på utbildningarnas effektivitet och ändamålsenlighet. Rapporten kan fungera som ett stöd för fortsatt arbete med att planera och genomföra utbildningsinsatser.

Utgångspunkten är att svara på om kurserna ger några effekter, det vill säga om deltagarna lär sig något och om kunskaperna leder till förändrade arbetssätt. Rapporten presenterar och analyserar utbildningsinsatsernas effekt på kunskapsnivå och arbetssätt samt utbildningsinsatsernas roll i förvaltarnas arbete. Ett särskilt tack riktas till de handläggare och chefer på länsstyrelserna som tagit sig tid att delta i enkätundersökningar och telefonintervjuer för att dela med sig av sina erfarenheter.

Rapporten riktar sig till Naturvårdsverkets naturresursavdelning, men även till förvaltare av skyddade områden ute i länen, länsstyrelsetjänstemän och deras chefer samt eventuellt andra förvaltare.

Utvärderingen är ett internt uppdrag från Naturvårdsverkets Enhet för friluftsliv och skötsel till Enheten för strategier och utvärderingar. Utvärderingen har genomförts av Lisa Eriksson, projektledare och Anna Lundmark Essen. Den slutliga rapporten har godkänts av avdelningschef Martin Eriksson, Klimatavdelningen.

Februari 2010

Naturvårdsverket

Innehåll

FÖRORD **3**

INNEHÅLL **4**

SAMMANFATTNING **6**

SUMMARY **8**

INLEDNING **10**
Syfte och frågeställning 11
Avgränsningar och berörda intressenter 11
Genomförande 12
Fallstudie 12
Enkätundersökningar 13

UTBILDNINGSINSATSER I RELATION TILL BEVARANDEMÅLEN **15**
Utbildningsinsatser inom friluftsliv och skötsel 18
Förvaltning av skyddade områden 19
Friluftsanordningar 19
Restaurering av vattendrag 19
En fallstudie före kursstart 20
Intervjuade deltagare 20
Kunskapsnivå 20
Kursernas övriga betydelse 21

UTBILDNINGSINSATSERNAS EFFEKT PÅ KUNSKAPSNIVÅ OCH ARBETSSÄTT **22**
Mottagliga kursdeltagare 22
Förändrad kunskapsnivå hos kursdeltagarna 25
Förvaltning av skyddade områden 26
Friluftsanordningar 27
Restaurering av vattendrag 29
Tillräcklig kompetens men behov kvarstår 30
Källor till ökad kunskap 32
Kunskapsförändringen är en effekt av utbildningsinsatsen 33
Intressanta kurstillfällen som gav idéer 38
Ytterligare kunskapsbehov 40
Förändrat arbetssätt och handlingsutrymme 42

Åtgärder som effekt av ny kunskap 44
Inspirerande inslag i kursen 45

UTBILDNINGSINSATSERNAS ROLL I FÖRVALTARNAS ARBETE 47
Betydelsen för kontaktskapande 47
Det viktigaste med utbildningsinsatsen 48
Enhetschefernas syn 50
Hur kurserna påverkar arbetet 52
Bra med Naturvårdsverkets kurser 53
Mindre bra med Naturvårdsverkets kurser 53
Övriga synpunkter 54

ANALYS OCH SLUTSATSER 56
Slutsatser 58

REFERENSER 59

BILAGOR 61
Bilaga 1 – Intervjufrågor fallstudie 61
Bilaga 2 – Enkätfrågor kursdeltagare 62
Bilaga 3 – Enkätfrågor enhetschefer 67
Bilaga 4 – Bakgrundsvariabler 68
Bilaga 5 – Svarsfrekvenser uppföljning 70
Bilaga 6 – Handlingsutrymme, öppna svar 73

Sammanfattning

Förvaltning och skötsel av skyddade områden syftar till att nå bevarandemålen för biologisk mångfald och friluftsliv. En viktig länk mellan samhället och naturen utgörs av förvaltare och handläggare på landets länsstyrelser. Förvaltare med rätt kompetens att genomföra sina arbetsuppgifter kan i högre grad genomföra rätt skötselåtgärder i rätt tid och sammanhang. Utbildningsinsatser inom friluftsliv och skötsel är ett medel för att uppnå detta.

Syftet med utvärderingen som presenteras i denna rapport är att ge ett underlag som ger svar på utbildningarnas effektivitet och ändamålsenlighet. Underlaget till utvärderingen består av enkätundersökningar och telefonintervjuer riktade till kursdeltagare på kurser inom förvaltning av skyddade områden, friluftsanordningar och restaurering av vattendrag samt chefer på kursdeltagarnas enheter. Rapporten visar utbildningsinsatsernas effekt på kunskapsnivå och arbetssätt samt beskriver utbildningsinsatsernas roll i förvaltarnas arbete. Rapporten kan fungera som ett underlag för fortsatt arbete med planering och genomförande av utbildningsinsatser.

Utvärderingen visar att dagens utbildningsinsatser är ändamålsenliga och kostnadseffektiva, men det är inte entydigt inom alla områden. Jämfört med innan kurserna pekar resultaten på att kursdeltagarna har fått en höjd kunskapsnivå i allmänhet och därtill inom vissa viktiga områden. Det beror enligt kursdeltagarna på att de deltagit i kursen – förändringen i kunskapsnivå är alltså en effekt av kurserna. Däremot saknas en tydlig effekt inom några av de kunskapsområden som ryms inom kursernas syfte och mål. Utöver kursernas viktiga roll som kunskapsförmedlare är kurserna även uppskattade för det mervärde som de innebär: främst möjligheten till dialog och erfarenhetsutbyte, men även för att riktlinjer och prioriteringar kommuniceras av Naturvårdsverket.

Förvaltarna har med sig tidigare kunskap och erfarenheter som bidrar till att kurserna blir effektiva. Likaså innebär deras motivation och kunskapsbehov ett bra utgångsläge för utbildningsinsatserna och att deltagarna är väl förberedda för att ta in ytterligare kunskap. Enligt sina egna bedömningar ligger de redan på en hög kunskapsnivå, men har ett fortsatt stort behov av kunskap. De anser antingen att de behöver kursen i sitt arbete eller att fortbildning är nödvändigt för den egna utvecklingen.

Kursernas innehåll och genomförande spelar en stor roll för hur mycket kunskap som kan överföras vid kurstillfället. Majoriteten av de deltagare som svarat anser att kurserna i huvudsak var ett intressant tillfälle som gav idéer till det fortsatta arbetet. Majoriteten anser även att kursen motsvarade deras behov och att innehållet var relevant. Ungefär hälften av deltagarna på två av de utvärderade kurserna har tack vare kurserna fått kunskaper som fått dem att tänka om i något avseende.

Runt en femtedel anger att kursen fått dem att ändra sina värderingar i något avseende. Detta är också faktorer som ökar genomslagskraften av en kurs.

För samtliga kurser har det som förmedlats till övervägande del varit användbart i deltagarnas arbete och nästan alla anser att kursen bidragit till en kunskapshöjning. Enligt deltagarnas bedömningar har kurserna endast i liten utsträckning bidragit till att de har lättare att prioritera och arbeta effektivare, men de känner sig mer kompetenta och hälften känner sig även mer säkra i sin yrkesroll.

Förvaltarna samlar även på sig kunskap och erfarenheter utanför kurstillfällena. Att arbeta på och lära av egna erfarenheter, delta i konferenser och erfarenhetsutbyten och att använda Naturvårdsverkets handböcker är viktiga kunskapskällor. Runt hälften av kursdeltagarna anser att kurserna har varit ett stöd för dem att förstå och använda handböckerna. Utifrån hur deltagarna beskriver kursernas innehåll och genomförande har kurserna goda förutsättningar att vara ett stöd för att utveckla även övrig kunskap och förståelse.

Kursdeltagarna anser endast i liten utsträckning att deras arbetsgrupp eller enhet förändrat sitt arbete till följd av kursen. De anser dock att det är viktigt, nödvändigt och möjligt att arbeta enligt det kursen förmedlade, även om det inte är helt lätt. Kurserna har lett till fler idéer, mer kunskap och diskussioner. I vissa fall har även konkreta förändringar ägt rum som har förbättrat insatserna. Begränsningar i handlingsutrymmet kan minska kursernas effekt. I de fall det i organisationen finns goda rutiner, rätt attityd och engagemang ökar handlingsutrymmet. Vid brist på flexibilitet, samarbete, planering, tydlighet och resurser minskar handlingsutrymmet. För att uppnå bevarandemålen för biologisk mångfald och friluftsliv är det viktigt att länsstyrelserna förvaltar och följer upp kompetenshöjningen så att kunskapen får effekt i de skyddade områdena.

Enhetschefernas syn på kursernas roll och betydelse är en viktig faktor för hur stort genomslaget blir i arbetet. De skickar i stor utsträckning medarbetarna till dessa kurser och tycker att kurserna främst är viktiga för att fånga in nya perspektiv. Medarbetarnas erfarenheter från kurserna påverkar enligt enhetscheferna i stor utsträckning deras fortsatta planering av verksamheten. De allra flesta anser att kurserna i stor utsträckning är värda sitt pris. De anser även att kurserna är viktiga för medarbetarnas erfarenhetsutbyte.

Summary

The administration and management of protected areas aims at reaching conservation objectives for biological diversity and outdoor recreation. The administrators and executive officers on the county administrative boards form an important link between society and nature. Administrators with sufficient competence to carry out their duties, are better able to perform correct management procedures. Education in the requirements for outdoor recreation and management of protected areas are a means of achieving this.

The aim of this evaluation report is to investigate the expediency and effectiveness of these courses. It is based on questionnaires and telephone interviews with those participating and their heads of department, in courses on the management of protected areas, outdoor recreation and the restoration of streams. The report shows the effectiveness of the course activities in terms of improving knowledge and methods of work, as well as describing the role of the course in administration and management. The report can serve as a basis for future work in the planning and implementation of education measures.

The evaluation shows that the present programme is relevant and cost effective, but not unequivocally in every area. By comparison to the situation prior to a course, the participants seem to have received a higher standard of attainment in general and also in certain important areas. According to the participants their knowledge has increased merely by having taken part – this means that the change in standard of attainments is due to the course. On the other hand, some course areas produce no clear effects. Besides the important role of the courses as sources of knowledge, their additional value as opportunities for dialogue and the exchange of experience is appreciated. They also provide clarification on the guidelines and priorities of the Environment Protection Agency (EPA).

The prior knowledge and experience of the administrators contributes to the effectiveness of the courses. Similarly their motivation and need for knowledge is a good starting position for the education measures and makes the participants well prepared for further knowledge. In their own opinion they already have a high standard of proficiency, but also a continuous need for more knowledge. They consider either that the courses are necessary for their work, or that additional education is important for their own development.

The course content and performance plays an important role in the amount of knowledge to be transferred during each course. The majority of the participants who answered the questionnaires, considered that the courses were interesting and provided new ideas for future work. They also considered that the courses answered their needs and that the content was relevant. About half of the participants on two of the assessed courses, have gained knowledge which made them change

their minds in some respects. About a fifth thought that the course made them change their values to some degree. The above mentioned factors increase the impact of a course.

In all courses the information received by the participants has mostly been of use in their work, and almost all considered that the course contributed to a higher standard of performance. According to the participants, the courses have only slightly contributed to making it easier to prioritize or increase work effectiveness, but they feel more competent now, and half of them feel more confident in their professional role.

The administrators also acquire knowledge and experience outside the course. Important sources of knowledge include working and learning from their own experiences, taking part in conferences, exchanging ideas, and using the EPA handbooks. Around half of the participants feel that the courses have helped them to better understand and use the handbooks. According to the participants' descriptions of the course content and performance, there is every likelihood that the courses can support the development of further knowledge and understanding.

The participants consider that to some extent their work group or section has changed as a result of the course. However they think it important, necessary and possible to follow the course content, even if this might not always be easy. The courses have led to new ideas, increased knowledge and more discussions. In some cases even concrete changes have taken place, which has improved their work. Limitations to one's ability to take action can reduce the effectiveness of a course. Where an organization has good strategies, a correct attitude and commitment, the ability is increased. With lack of flexibility, cooperation, planning, clearness and resources, the ability decreases. To achieve conservation objectives for biological diversity and outdoor recreation it is important for the county administrative boards to maintain and follow up the increased level of attainment, so that the knowledge can be applied in protected areas.

The views of the heads of department on the role and significance of the courses are a major factor in determining their impact on administration and management. They send their co-workers on these courses to obtain new perspectives. According to the heads of department, the experience gained by the participants affects their subsequent operations to a great extent. The majority consider that the courses are worth their cost. They also feel that the courses are important for the exchange of ideas among colleagues.

Inledning

Skyddade områden omfattar idag cirka tio procent av Sveriges landyta[1]. De skyddade områdena ska förvaltas och skötas på ett effektivt och ändamålsenligt sätt. Inom Naturvårdsverket är Enheten för friluftsliv och skötsel ansvarig för skötsel och förvaltning av skyddade områden. Bland annat ska den samordna arbetet med skötsel av naturreservat, nationalparker, Natura 2000-områden och andra skyddade områden genom strategier, vägledning, fördelning av medel till länsstyrelserna och uppföljning.

Den största enskilda skyddsformen är naturreservat. Ansvaret för förvaltningen av naturreservaten ligger framför allt på länsstyrelserna. Varje naturreservat har ett syfte, vilket konkretiseras med hjälp av bevarandemål för biologisk mångfald och friluftsliv som är specifika för varje skyddat område. Förvaltaren ska se till att målen upprätthålls eller uppnås.

För att förverkliga ambitionerna i regeringens skrivelse *En samlad naturvårdspolitik*[2] tog Naturvårdsverket 2004 fram programmet Värna – Vårda – Visa[3]. Programmet är en avsiktsförklaring av vad myndigheten kommer att prioritera inom sitt arbete med förvaltning och nyttjande av skyddade områden och tydliggör dess inriktningar och åtgärder. Programmet innehåller även många mål och åtgärder som i hög grad berör länsstyrelserna och andra aktörer. Ett av målen i Värna – Vårda – Visa är att alla skyddade områden bör skötas så att bevarandemålen för biologisk mångfald och friluftsliv nås senast år 2015[4]. Detta tillsammans med två åtgärder för att nå målet är centrala för denna utvärdering. Åtgärderna är:

- Genomförande av 15 kurser i restaurering och skötsel av naturtyper för länsstyrelserna och andra aktörer under åren 2005–2008 (åtgärd 21).
- Framtagande av vägledning om friluftsanordningar och genomförande av 3 kurser för länsstyrelserna och andra aktörer om att planera, anlägga och sköta friluftsanordningar under åren 2005–2010 (åtgärd 10).

Ett av verktygen för att nå målet med skötsel av skyddade områden är alltså att fortlöpande arbeta med kompetenshöjande insatser till länsstyrelserna. Enheten producerar handböcker och vägledningar samt genomför årligen utbildningar riktade till förvaltare av skyddade områden. Naturvårdsverket satsar stora resurser på dessa utbildningar för att föra ut kunskap och arbetssätt. Länsstyrelserna i sin tur lägger ännu mer resurser i form av arbetstid och resor på att delta i kurserna. Kursernas effekt och betydelse för hur verksamheten utförs på sikt har inte tidigare utvärderats.

---

[1] Naturvårdsverket 2005
[2] Regeringens skrivelse 2001/02:173
[3] Naturvårdsverket 2004
[4] Naturvårdsverket 2004

Syfte och frågeställning

Syftet med utvärderingen är att ge Enheten för friluftsliv och skötsel ett underlag som ger svar på utbildningarnas effektivitet och ändamålsenlighet. Utvärderingen kan fungera som ett underlag för fortsatt arbete med att planera och genomföra utbildningsinsatser. Målet med utvärderingen är ökad kunskap om effekten av nuvarande utbildningsinsatser och om den är tillräckligt god för att motivera kostnaderna.

Utvärderingen har vägletts av följande övergripande fråga:
Är dagens kompetenshöjande insatser, i form av utbildningar, ändamålsenliga och effektiva i förhållande till målet för skötsel av skyddade områden och hur skulle insatserna kunna göras effektivare?

Underfrågor:
1. Leder utbildningsinsatserna till att förvaltarna har/får tillräcklig kompetens att genomföra sina arbetsuppgifter på ett sätt som följer riktlinjerna och målsättningarna för skyddade områden samt skötselplanernas intentioner och innehåll – och i vilken grad uppskattas de ge effekt på förvaltarnas arbetssätt?
2. Inom ramen för kursernas inriktning, berörs rätt saker – det vill säga upplägget med innehåll, sakområde och timing?
3. Utifrån hur kurserna är upplagda, är genomförandet bra – det vill säga ges kursdeltagarna goda förutsättningar att ta till sig och praktiskt kunna tillämpa sina nya kunskaper?
4. Motsvarar de utbildningar som genomförs det behov som finns hos förvaltarna?
5. Kursernas betydelse för dialogskapande – på vilket sätt fyller kurserna detta behov?
6. Går rätt personer kurserna?
7. Är kurserna värda sitt pris?

Avgränsningar och berörda intressenter

Naturvårdsverkets naturresursavdelning genomför ett stort antal utbildningsinsatser varje år. Utvärderingen omfattar enbart kurser som Enheten för friluftsliv och skötsel har ansvar för. Bland dessa har tre kurser som har varit återkommande under den senaste treårsperioden valts ut[5].

- Att vara förvaltare av skyddade områden (baskurs, generell inriktning)[6]
- Friluftsanordningar (inriktning friluftsliv)
- Restaurering av vattendrag (inriktning förvaltning av särskild naturtyp)

Med skyddade områden menas statligt förvaltade skyddade områden och Natura 2000-områden.

---

[5] För en sammanställning av kursutvärderingar med avseende på innehåll och genomförande, se Lindahl Vik 2007
[6] Benämns fortsättningsvis i rapporten som Förvaltning av skyddade områden

Genom att välja kurser som är ”representativa” för de typer av utbildningar som Naturvårdsverket genomför inom området kan vi säga något generellt om utbildningsinsatserna. Det är dock viktigt att poängtera att studien inte har ambitionen att kunna presentera ett statistiskt säkerställt generaliserbart underlag. Utifrån materialet kan vi få en uppfattning om hur kurserna upplevs och vilken nytta de ger på ett kvalitativt plan. Slutsatserna kring kursernas effektivitet, nytta och annat, ska ses som representativa för just de undersökta kurstillfällena. Denna utvärdering kan sedan vara ett bra underlag för större effektmätningar, om det skulle vara av intresse.

Utvärderingen är av intresse främst för Enheten för friluftsliv och skötsel och Naturvårdsverkets naturresursavdelning. Övriga berörda är förvaltare av skyddade områden ute i länen, länsstyrelsetjänstemän och deras chefer samt eventuellt andra förvaltare.

Genomförande

Utvärderingen utgår från teorier kring lärande, kunskapsöverföring och pedagogisk påverkan i arbetslivet. Den övergripande utgångspunkten i utvärderingen är att svara på om kurserna ger några effekter, det vill säga om deltagarna lär sig något och om kunskaperna som förmedlas påverkar deltagarna att arbeta på bästa möjliga sätt i linje med de mål som arbetet syftar att fylla. För att besvara utvärderingens underfrågor har två uppsättningar bedömningskriterier använts. Kriterierna utgör verktyg för att bedöma om utbildningsinsatserna är ekonomiskt motiverade och om kurserna kan sägas leda till ett förändrat arbetssätt. Bedömningskriterierna beskrivs i det kommande kapitlet. Resultatet för de fyra första underfrågorna presenteras i kapitlet Utbildningsinsatsernas effekt på kunskapsnivå och arbetssätt. De tre sista underfrågorna hanteras i kapitlet Utbildningsinsatsernas roll i förvaltarnas arbete.

Underlaget till utvärderingen består av dokumentstudier, en fallstudie med telefonintervjuer samt två olika enkäter. Den ena enkäten riktar sig till deltagare på kurserna: Förvaltning av skyddade områden, Friluftsanordningar och Restaurering av vattendrag. Den andra, mindre enkäten riktar sig till enhetschefer på länsstyrelserna. Studien är i första hand att betrakta som kvalitativ.

Fallstudie

En fallstudie gjordes under 2008 av de två utbildningsinsatserna Förvaltning av skyddade områden och Restaurering av vattendrag. Kursdeltagarna intervjuades per telefon (10–15 minuter) före kursen om kunskapsläge, förväntningar och bakgrund. Telefonintervjuerna följdes upp i den efterföljande enkätundersökningen ett år senare.

Enkätundersökningar

En enkät skickades till kursdeltagare på de två senast genomförda utbildningstillfällena för respektive kurs. Kurserna har genomförts mellan 2006 och 2008. Att ställa frågor till deltagare om kursens innehåll och effekt längre än tre år tillbaka i tiden ansågs inte ändamålsenligt. Risken är då stor att deltagarna har svårt att minnas eller är svåra att få tag i. Deltagarlistorna exklusive kursdeltagare som slutat sin anställning utgjorde urvalsram och kursernas deltagare utgjorde urvalsenhet[7]. Deltagarantalet per kurs var mellan 20 och 30 personer. Med tanke på personalomsättning och eventuellt bortfall fann vi ingen anledning att göra ytterligare urval bland deltagarna. Där personer deltagit i fler än en kurs ströks de i första hand från den kurs som inte ingick i fallstudien och i andra hand från den kurs som hade det största antalet deltagare, det vill säga undersökningsenheten utgjordes av ett specifikt kursdeltagande. Enkäten testades av sakkunniga på länsstyrelserna innan den skickades ut.

Ett mindre antal frågor ställdes till enhetschefer eller funktionsansvariga på länsstyrelserna, bland annat om deras syn på kursernas kostnadseffektivitet. Enkäten skickades ut till chefer inom områdena skyddad natur och friluftsliv på de länsstyrelser som deltagit och genomfördes via telefon för chefer med deltagare på kursen om restaurering av vattendrag. Enhetschefer eller funktionsansvariga som själva fanns uppsatta som kursdeltagare valdes bort i undersökningen.

Statistiska analyser har gjorts vid jämförelser av data från mätningar före respektive efter kurserna samt vid korstabulering mellan deltagarantal och förändrat arbetssätt.

OSÄKERHETER I UTVÄRDERINGSMATERIALET

En viktig faktor att ta hänsyn till vid tolkning och analys är svarsfrekvens och antalet svarande. I fallstudien över ett kurstillfälle för vardera Förvaltning av skyddade områden respektive Restaurering av vattendrag har samtliga kursdeltagare med något enstaka undantag svarat. Svarsfrekvenserna för de olika enkätundersökningarna varierar (tabell 1). För Friluftsanordningar är svarsfrekvensen mycket låg, vilket kan förklaras av att det har gått längst tid sedan genomförd kurs. En låg svarsfrekvens innebär att svaren inte går att generalisera för kursdeltagarna som helhet, utan att svaren endast representerar de som svarat. Svarsfrekvensen för enkäten till enhetschefer ligger på 67 procent. Bortfall i enkätundersökningarna har följts upp i den mån de berott på felaktiga adresser.

[7] Populationen kom att definieras utifrån urvalsramen och det specifika kursdeltagandet. En totalundersökning gjordes av denna population.

Tabell 1. Svarsfrekvenser[8] och antal svar för olika typer av kurser.

Svarande	Förvaltning av skyddade om-råden	Frilufts-anordningar	Restaurering av vattendrag
Kurserna genom-fördes	2007, 2008	2006, 2007	2008 (två tillfällen)
Svarsfrekvens	65 %	44 %	50 %
Antal svar	34	16	23

Tillsammans med enkäternas öppna svar och resultaten från genomförda telefonintervjuer bedöms enkätundersökningarna utgöra ett bra underlag för en analys av utbildningsinsatsernas effekter.

Det hade gått ett till tre år mellan genomförd kurs och enkätundersökningen. Anledningen till detta val av upplägg är att effekten av en utbildning kan vara märkbar först efter att en viss tid har gått och ny förståelse har hunnit smälta ihop med tidigare kunskap. Vissa som svarade på enkäten har kommenterat att det kan vara svårt att minnas efter så lång tid.

[8] Utifrån svarande som har avslutat enkäten genom att klicka på slutför-knappen.

Utbildningsinsatser i relation till bevarandemålen

Det långsiktiga målet med skötsel av skyddade områden är att bevarandemålen för biologisk mångfald och friluftsliv uppnås. För detta krävs rätt skötselåtgärder i rätt tid och sammanhang. En förvaltare med rätt kompetens att genomföra sina arbetsuppgifter är förutsättningen för ändamålsenliga och effektiva skötselåtgärder.

Enheten för friluftsliv och skötsel använder sig av utbildningsinsatser som ett verktyg i arbetet för att på sikt uppnå bevarandemålen. Till sitt förfogande har den resurser i form av ekonomiska medel, kunskap om rådande målsättningar och riktlinjer för skötsel samt inledande kunskap om det utbildningsbehov som finns ute hos förvaltarna. Utifrån detta planerar och organiserar enheten utbildningsinsatser i form av kurser, handböcker och konferenser. För en effektiv och ändamålsenlig utbildningsinsats krävs att kurserna genomförs med rätt upplägg och timing i relation till det kursen ska förmedla.

Vad förvaltarna lär sig sker i samspelet mellan det som förmedlas på kursen och deltagarnas förmåga att ta till sig utbildningen. Det finns ett antal bakgrundsfaktorer som har betydelse för kursdeltagarnas lärande. Tidigare kunskap, erfarenhet, motivation och kunskapsbehov påverkar alla mottagandet av ny kunskap. Här skiljer sig kursdeltagarna åt sinsemellan. Väder och vind samt oförutsedda händelser påverkar också lärandesituationen.

Ovanstående teoretiska resonemang är illustrerat i figur 1. Det som beskrivs vid lärande och kunskapsöverföring kan liknas vid enkel kommunikationsteori[9], där kunskapsförmedling kan ses som ”sändning”, kunskapsutveckling som ”mottagning” och bakgrundsfaktorerna som ”brus”.

Den önskvärda, långsiktiga effekten av kurserna är att bevarandemålen för biologisk mångfald och friluftsliv uppnås, men denna effekt är inte direkt mätbar. Det är också svårt att mäta de önskvärda effekterna på medellång sikt, det vill säga att rätt skötselåtgärder sker i rätt sammanhang. De skötselåtgärder som genomförs kan till stor del bero på tillgången på resurser och hur arbetet är organiserat i respektive län. Det som är lättast att direkt koppla till utbildningsinsatsen är den kortsiktiga effekten, det vill säga om förvaltare får rätt kompetens att genomföra sina arbetsuppgifter.

[9] Jämför Shannon och Weaver 1949, i Fiske 1997

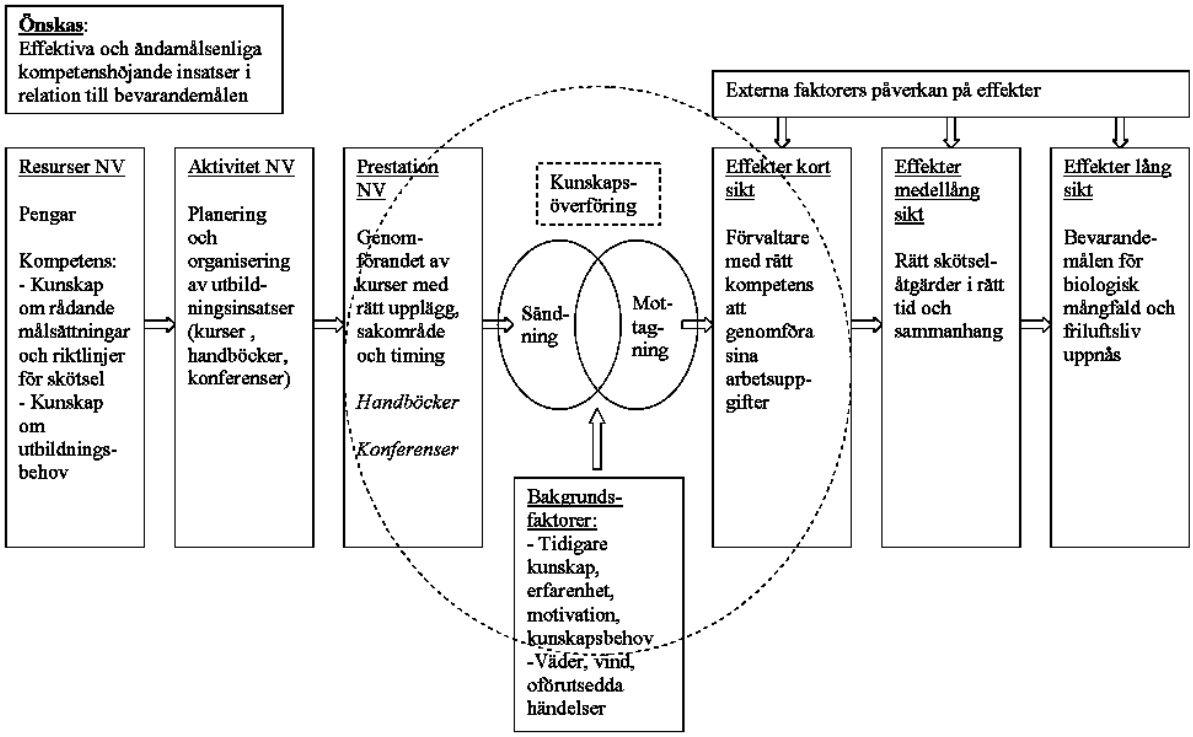

Figur 1. Effektkedja över utbildningsinsatser i relation till bevarandemålen.

Ekonomistyrningsverket definierar en effekt som *"en förändring som inträffat som en följd av en vidtagen åtgärd och som annars inte skulle ha inträffat"*[10]. Effekten är skillnaden mellan hur det blev med utbildningsinsatsen jämfört med hur det skulle ha utvecklat sig utan utbildningsinsats. Faktisk utveckling jämfört med en kontrafaktisk utveckling.

En effektutvärdering försöker fastställa ett orsakssamband mellan en insats och en förändring av det tillstånd som den är tänkt att påverka. Effekterna bedöms ofta utifrån mål som satts upp. Om det övergripande målet inte är tillräckligt tydligt behöver man ta fram indikatorer som kan visa på måluppfyllelsen. Bevarandemål för biologisk mångfald och friluftsliv är exempel på övergripande mål, liksom till viss del även kursmålen för respektive utbildningsinsats.

Viktiga faktorer är de mekanismer som gör att effekterna uppstår, det vill säga varför en viss information ger effekt eller inte. Här gäller det att skilja på själva insatsen och genomförandet, där själva mötet mellan utföraren och målgruppen är centralt[11]. Samma kursupplägg kan till exempel få olika effekt beroende på hur väl

[10] ESV 2006, sid. 9
[11] ESV 2006

genomförandet fungerar. Frågan blir då dels om upplägget av utbildningen är effektivt och dels om genomförandet av en specifik utbildningsinsats är effektivt. Att önskade effekter inte inträffar kan bero på att åtgärden är byggd på fel antaganden[12]. Andra händelser som kanske inträffar samtidigt kan också påverka utfallet i positiv riktning, exempelvis utgivning av handböcker och handledningar samt konferenser. En åtgärd kan även ge positiva och negativa bieffekter, exempelvis dialogskapande som en positiv bieffekt av en kurs.

Det första steget i en effektutvärdering av detta slag är att fastställa att en förändring har ägt rum, det vill säga om kunskapen om skötsel av skyddade områden har ökat eller förändrats. Det andra steget är att undersöka om kunskapshöjningen eller kunskapsförändringen går att härleda som en effekt av utbildningsinsatsen och inte har någon annan orsak.

Effekten av en utbildning kan i vissa fall vara märkbar först efter att en viss tid har gått och insikter har hunnit smälta ihop med tidigare kunskap och erfarenhet. När det gäller arbetsuppgifter som sker utomhus kan det dessutom behöva gå en säsong för att de situationer i naturen där den nya kunskapen är användbar ska hinna uppstå.

Därtill har det visat sig att utbildningar kan få bättre effekt om flera från samma arbetsplats deltar vid samma tillfälle[13]. Även kursens längd, fokusering på värdering eller färdighet samt kursdeltagarens tillfredsställelse och ålder uppvisar samband med vilken effekt kursen får[14].

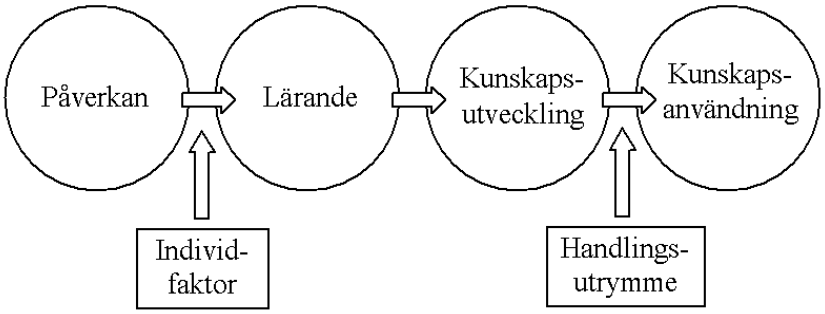

Figur 2. Förändringar vid pedagogisk påverkan i arbetslivet[15].

Ett sätt att se på förändringar vid en utbildningsinsats i arbetslivet beskrivs i figur 2. En yttre påverkan leder till lärande och kunskapsutveckling, som i sin tur ger förutsättningar till användning av ny kunskap. Denna figur ger en fördjupad bild av den process kring lärande som illustreras i figur 1. Handlingsutrymmet är en faktor

[12] ESV 2006
[13] Dylander och Olesen 1976, i Lundmark 1992
[14] Dylander och Olesen 1976, i Lundmark 1992
[15] Modifierad efter Lundmark 1992, utifrån Wallin, Söderström och Hede 1982

som sätter gränser för kunskapsanvändningen[16]. Det faktiska handlingsutrymmet kan påverkas av organisationens flexibilitet och kursdeltagarnas status i organisationen. Det upplevda handlingsutrymmet kan påverkas av kursdeltagarens initiativkraft och självsäkerhet.

Nedan följer två indelningsgrunder vid utvärdering av utbildningsinsatser.

Följande krav bör vara uppfyllda för att en utbildning ska vara ekonomiskt motiverad[17]:

- Kunskapskravet – att deltagaren lärt sig något som den inte kunde innan och som inte kunnat erhållas på något annat sätt (kursen förutsätts vara det ekonomiskt ”bästa” alternativet).
- Relevanskravet – att den kunskap som kursen bidragit till är relaterad till nuvarande eller kommande arbetsuppgifter.
- Användningskravet – att kunskaperna kan användas med hänsyn till handlingsutrymmet med mera och värderas så att nyttoeffekten överstiger kostnaden för utbildningen.

Följande målnivåer med avseende på utbildningssatsningar bör uppnås för att kursen ska bidra till ett förändrat arbetssätt[18]:

- Att kursen har fungerat bra och att deltagarna är nöjda med utbildningen.
- Att utbildningen ger de kunskaper och färdigheter som ska göra deltagarna rustade att med bättre kompetens kunna fungera i en arbetssituation.
- Att den ökade kompetensen också leder till verkliga förändringar.

Utbildningsinsatser inom friluftsliv och skötsel

Naturvårdsverket genomför ett stort antal kurser varje år. Syftet och målet med respektive kurs som genomförs varierar, men det gemensamma är att höja kompetensen och förmedla bra sätt att arbeta på. Kurserna kan också fungera som ett sätt för Naturvårdsverket att visa sina prioriteringar inom ett sakområde samt vara en arena för erfarenhetsutbyte och dialog mellan deltagande parter.

Denna utvärdering fokuserar på tre kurstyper; en allmän kurs i förvaltning av skyddad natur, en i förvaltning av särskild naturtyp (restaurering av vattendrag) och en inom friluftsliv. De är aktuella för olika typer av länsstyrelsehandläggare; förvaltning mest för handläggare som arbetat kort tid och restaurering av vatten för de som är specialiserade mot just vattenfrågor. Friluftslivskurser attraherar handläggare som kommer i kontakt med friluftsanordningar och friluftsanläggningar.

---

[16] Lundmark 1992
[17] Lundmark 1992
[18] Keisnu-Lennerlöf 1981, i Lundmark 1992

Förvaltning av skyddade områden

Målgruppen för utbildningen är i första hand anställda på länsstyrelserna samt stiftelser och myndigheter som arbetar med förvaltning eller tillsyn i skyddade områden. Syftet med kursen är att bidra till en effektiv och rättssäker förvaltning av naturreservat och nationalparker. För att nå detta ska deltagarna efter genomförd kurs ha kännedom om de lagar och riktlinjer som styr förvaltaren och kunna hantera verktyg som skötselplaner och bevarandeplaner i sitt arbete, samt vara förtrogna med de naturvårdspolitiska ambitionerna och känna trygghet i sin yrkesroll. Målen för kursen innebär att deltagarna efter genomgången kurs ska:

- känna till förvaltarens roll och förvaltningens olika delar
- ha kunskap om hur en korrekt och effektiv förvaltning ska bedrivas i enlighet med de lagar och riktlinjer som reglerar förvaltningens olika delar
- vara väl införstådd med de politiska viljeinriktningar som leder förvaltningen
- kunna omsätta ovanstående kunskaper i praktiskt arbete där krav ställs på effektivitet och rättssäkerhet samt förmåga att hantera olika typer av problem och situationer

Utbildningen består både av föreläsningar i konferenslokal och besök i skyddade områden. Minst en av dagarna tillbringas i fält där deltagarna får pröva på praktiska övningar i rollen som förvaltare.

Friluftsanordningar

Kursen vänder sig till anställda på länsstyrelserna som arbetar med handläggning och skötsel av skyddade områden samt till anställda eller uppdragstagare som arbetar med planering och underhåll av friluftsanläggningar. Kursen innehåller bland annat planering av friluftsanläggningar, underhåll av friluftsanläggningar samt regelverk, litteratur och övriga hjälpmedel i förvaltningen.

Mycket tid tillbringas i fält med exkursioner där deltagarna får titta på, använda, diskutera och utvärdera olika typer av friluftsanläggningar.

Restaurering av vattendrag

Kursen riktar sig framför allt till handläggare på länsstyrelser och centrala verk som arbetar med restaurering av vattendrag och som inte tidigare gått kursen. Mer erfarna restaureringshandläggare som tagit del av kursen tidigare liksom konsulter, entreprenörer och andra som aktivt arbetar med restaurering av vattendrag får delta i mån av plats. Kursen inleds och avslutas med grundläggande kunskap och har en mellandag med mer djupgående fakta och diskussioner.

Syftet med kursen är att bidra till att restaureringsprojekt i vattendrag bedrivs med hög effektivitet och kvalitet. Efter genomförd kurs ska deltagarna:

- känna till vilka grundläggande prioriteringar som gäller vid restaurering enligt nationell strategi för restaurering av vattendrag
- ha grundläggande kunskap om vilka tekniker som tillämpas för olika typer av åtgärder
- vara medveten om kulturmiljövärden vid vatten och hur man undviker skador på dessa vid olika typer av restaurering
- ha ökad kännedom om ekologiska och hydrologiska effekter vid olika typer av restaurering samt metoder för uppföljning av dessa

En fallstudie före kursstart

Deltagarna på ett kurstillfälle vardera från kurserna Förvaltning av skyddade områden respektive Restaurering av vattendrag svarade på frågor om sina förväntningar på kursen, tidigare erfarenheter inom området samt fick bedöma sin kunskapsnivå utifrån olika perspektiv (bilaga 1). Informationen från fallstudien utgjorde ett viktigt underlag vid framtagandet av utvärderingens olika enkäter. Nedan sammanfattas resultaten från fallstudien. Jämförelser av deltagarnas bedömningar före och efter kurserna presenteras i kapitlet Utbildningsinsatsernas effekt på kunskapsnivå och arbetssätt. I den jämförelsen ingår bara de deltagare som arbetar på en länsstyrelse.

Intervjuade deltagare

Kursdeltagarna på kursen Förvaltning av skyddade områden utgjordes av handläggare från 15 län, två personer från en stiftelse och en från Skogsstyrelsen. Deltagarna var relativt jämnt spridda över landet och 30 procent var kvinnor. Av deltagarna hade 90 procent arbetat högst tre år, även om få var helt nya på länsstyrelsen, och 80 procent hade inte gått en liknande utbildning tidigare.

Inom Restaurering av vattendrag deltog handläggare från 10 län och en person från Vägverket. Här var 45 procent kvinnor. Av deltagarna hade 65 procent arbetat högst tre år med vattenfrågan, men de flesta har erfarenhet från annan verksamhet till exempel kalkning, fiske eller miljöövervakning. På denna kurs var det 75 procent som inte gått en liknande utbildning tidigare.

Kunskapsnivå

Båda grupperna anser att de har tillräcklig kunskap för att kunna genomföra sitt arbete. Andelen svar som instämmer i detta ligger på 76 procent på förvaltningskursen och 55 procent på vattenkursen. Självbedömningen av den egna kunskapsnivån hos deltagarna på förvaltningskursen visar att merparten, 69 procent, anser att de ligger på medel och 24 procent bedömer att de har hög eller mycket hög kunskapsnivå. De på vattenkursen ligger något högre, 40 procent anser att de ligger

på en hög eller mycket hög kunskapsnivå och 45 procent ligger på medel, men här har även 15 procent ansett att deras kunskapsnivå är låg.

Kursdeltagarna beskriver samtidigt ett behov av kunskap, vilket är logiskt med tanke på att de har anmält sig till kursen. På förvaltningskursen har 55 procent ett stort eller mycket stort behov och 41 procent har valt medelalternativet. På vattenkursen har 65 procent ett stort eller mycket stort behov och 35 procent har valt medelalternativet. Behovet består i både juridisk/förvaltningsmässig kunskap och kunskap i praktiska sakfrågor. För förvaltningskursen gäller det främst avtalsskrivning och upphandling. På vattenkursen rör behovet tekniker och tillvägagångssätt.

Sammanfattningsvis bedömer deltagarna att de har en hög kunskapsnivå som utgångsläge, men ändå ett stort behov av kunskap. Detta kan till exempel bero på att sakområdena är komplexa och kräver kunskap inom flera olika områden. Andra tänkbara tolkningar kan vara att det är höga krav i arbetet, att sakområdet är föränderligt eller att någon som är trygg i sin roll ändå kan ha en hög ambition och nyfikenhet.

Kursernas övriga betydelse

Behovet av erfarenhetsutbyte verkar vara mycket stort. De flesta anger detta som ett av syftena till varför de vill gå kursen. Kursernas betydelse för kontaktskapande får höga betyg, särskilt gentemot övriga länsstyrelser. Naturvårdsverket rankas också högt, men inte lika som andra länsstyrelser. Det finns också ett antal som inte alls ser kurserna som en möjlighet för kontaktskapande gentemot Naturvårdsverket. Svaren visar även att kurserna spelar en roll för en bredare målgrupp, det vill säga inte enbart deltagare från länsstyrelserna.

Utbildningsinsatsernas effekt på kunskapsnivå och arbetssätt

Detta kapitel inleds med en beskrivning av betydelsefulla faktorer hos de kursdeltagare som svarat på enkätundersökningen riktad till förvaltare. Därefter presenteras kursdeltagarnas kunskapsnivåer och effekten av de olika utbildningsinsatserna. Fallstudiens resultat följs upp och jämförs. Viktiga delar som presenteras är även hur kursdeltagarna upplever kursernas innehåll och genomförande samt om de har lett till ett förändrat arbetssätt hos deltagarna och i deras respektive arbetsgrupper.

Mottagliga kursdeltagare

Kursdeltagare kan lättare tillgodogöra sig ny kunskap om de tillhör rätt målgrupp, är motiverade och känner ett kunskapsbehov, vilket gör att en kurs får större effekt. Nästan alla deltagare har angett att de i stor utsträckning eller helt och hållet tillhörde rätt målgrupp för kursen och kände sig motiverade att delta. De hade också i allmänhet höga förväntningar och majoriteten tyckte att de innan kursen fick tydlig information om hur kursen kan vara ett stöd i deras arbete.

Behovet av kunskap kan skilja mellan deltagare beroende på hur deras arbete är organiserat. Kursdeltagarnas arbete kan innehålla planering, handläggning, upphandling och arbete i fält (figur 3). Inom Förvaltning av skyddade områden har 52 procent angett att de arbetar med lika delar planering, handläggning, upphandling respektive arbete i fält. Endast 10 procent av de svarande arbetar huvudsakligen i fält och 39 procent arbetar huvudsakligen med planering, handläggning, upphandling. Inom Friluftsanordningar arbetar 64 procent av de svarande huvudsakligen med planering, handläggning, upphandling. Ingen av de svarande arbetar huvudsakligen i fält. Inom kursen Restaurering av vattendrag arbetar 75 procent av de svarande huvudsakligen med planering, handläggning, upphandling. Här anger 3 procent att de huvudsakligen arbetar i fält.

Andra viktiga faktorer som påverkar lärandet är tidigare kunskap och erfarenheter. För alla kurstyper har ungefär 60 procent angett att de tidigare har deltagit i någon annan av Naturvårdsverkets kurser. Merparten har minst en treårig högskoleutbildning, men vissa variationer finns mellan kurstyperna.

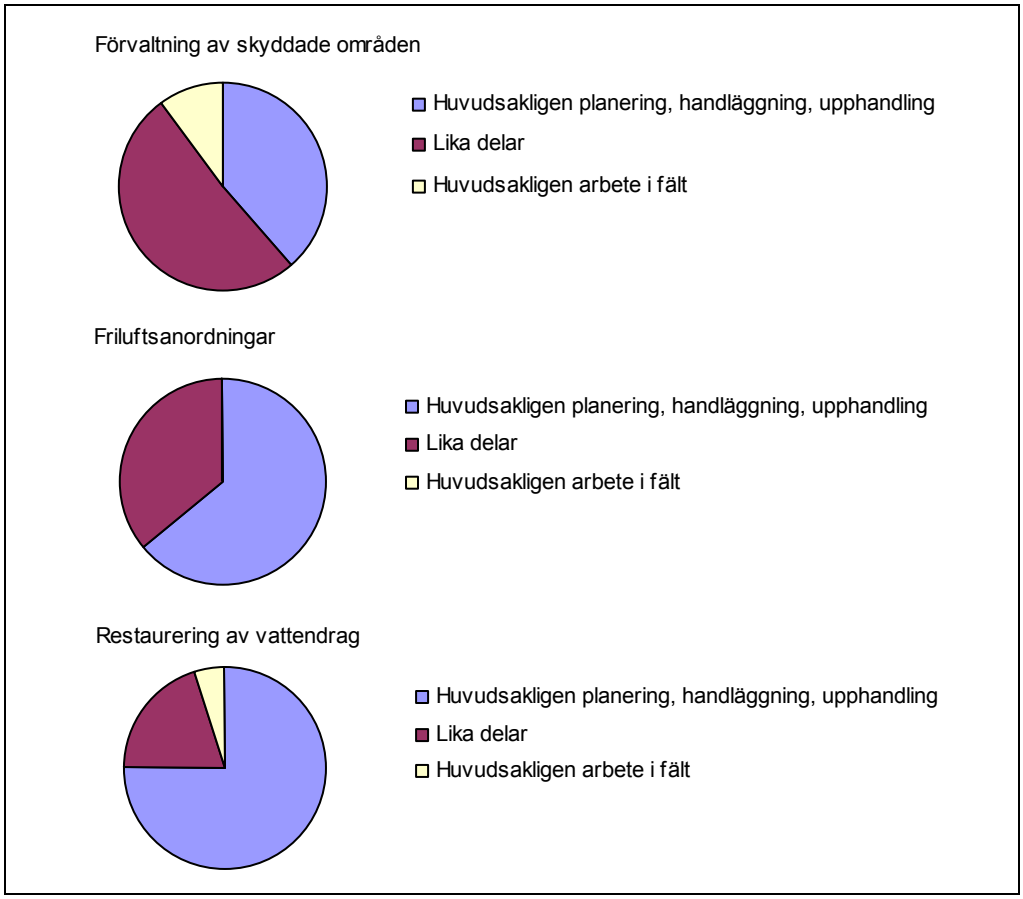

Figur 3. Arbetets organisation för svarande på kurser inom Förvaltning av skyddade områden, Friluftsanordningar samt Restaurering av vattendrag.

Av de svarande inom Förvaltning av skyddade områden har ungefär 80 procent arbetat 0–5 år med sakfrågan och 75 procent är mellan 30–49 år. När det gäller utbildningsnivå har ungefär 80 procent en högskoleutbildning som är tre år eller längre och ungefär 10 procent av dessa är forskarutbildade. Ungefär fyra femtedelar är män.

Av de svarande inom Friluftsanordningar har drygt 60 procent arbetat mellan 3–10 år, men ingen kortare tid än 3 år. Nästan 60 procent är mellan 30–49 år. Nästan 40 procent har arbetat längre än 10 år och lika stor del är 50 år eller äldre. När det gäller utbildningsnivå har 86 procent en högskoleutbildning längre än tre år. Lika stora delar män och kvinnor har svarat.

För Restaurering av vattendrag ser siffrorna lite annorlunda ut. Ungefär 70 procent har arbetat 0–5 år och 60 procent är yngre än 39 år. När det gäller utbildningsnivå har samtliga en högskoleutbildning längre än tre år och av dessa är 20 procent forskarutbildade. Ungefär fyra femtedelar är män. Svarsandelar för bakgrundsvariabler presenteras i bilaga 4.

På frågan om varför de deltog i respektive kurs svarade de flesta antingen att de behövde kursen för sina nuvarande arbetsuppgifter eller att de anser att det är nödvändigt för den egna utvecklingen att delta i viss fortbildning (figur 4).

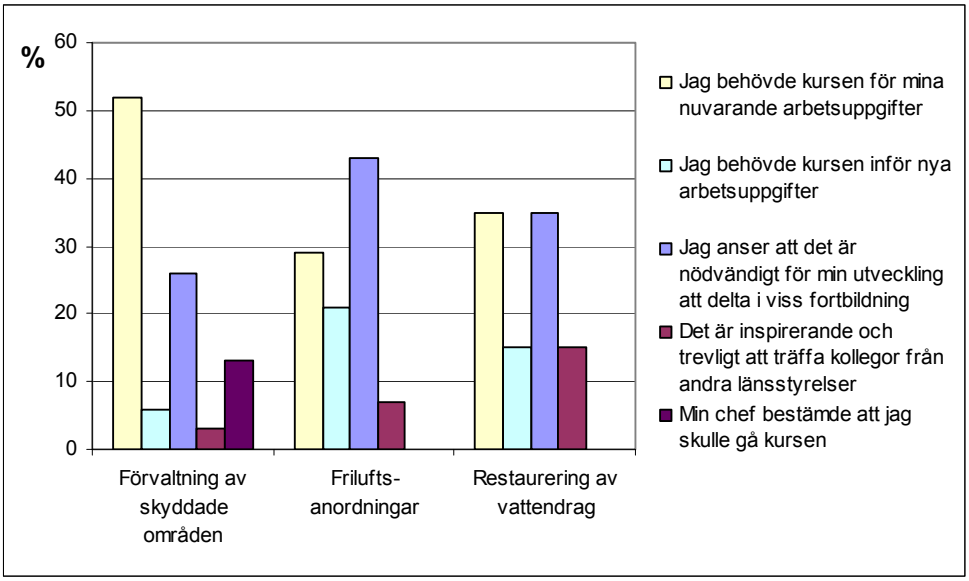

Figur 4. Anledningar till att delta i respektive kurs.

Förändrad kunskapsnivå hos kursdeltagarna

I detta avsnitt presenteras hur kursdeltagarna ser på sin egen kunskapsnivå ett år eller mer efter genomförd kurs. På den direkta frågan om kunskapen inom kurserna sakområden är högre nu än innan de gick kursen svarar majoriteten på de tre kurstyperna att så är fallet (figur 5). För kursen Restaurering av vattendrag är andelen lägst, men ligger ändå på 60 procent.

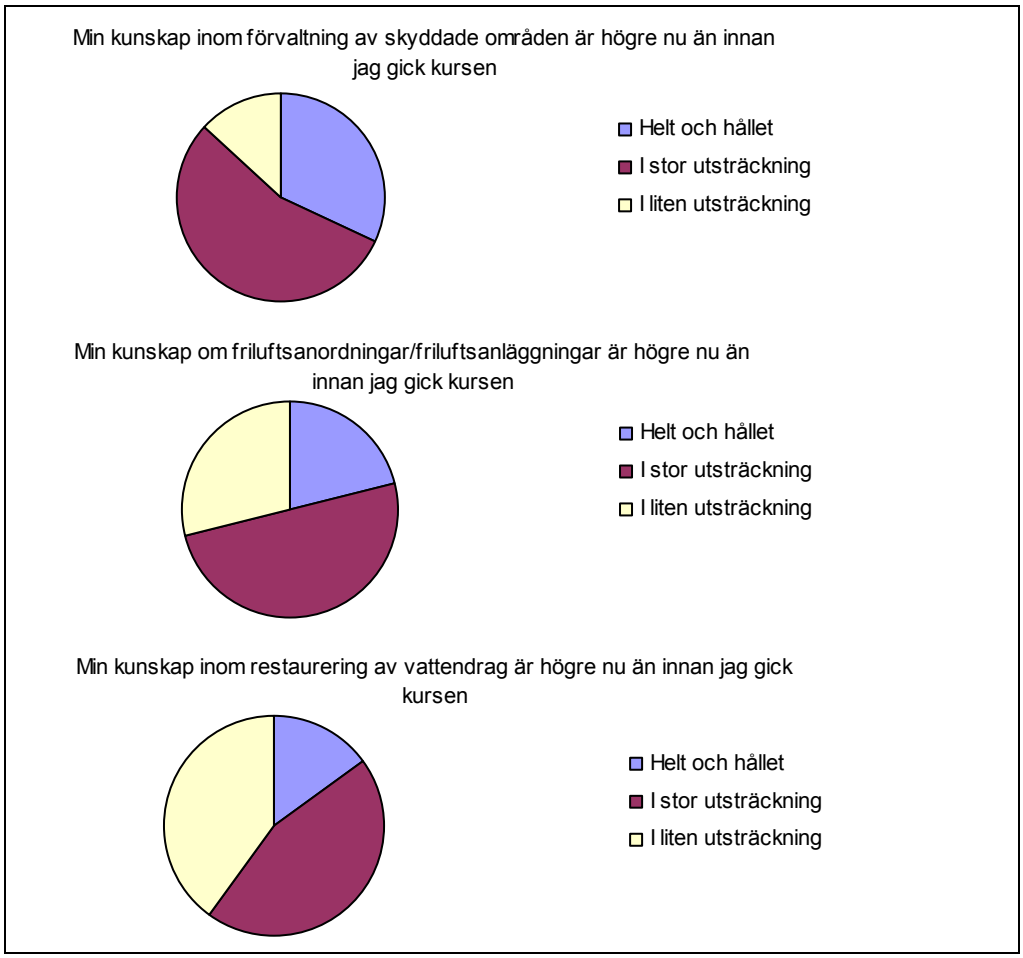

Figur 5. Kursdeltagarnas bedömning av sin kunskap efter kursen i relation till sin kunskap innan respektive utbildningsinsats.

För varje kurs har deltagarna fått bedöma i vilken utsträckning de anser att det de fått ut av kursen lever upp till dess syfte och mål. De har också fått bedöma sin kunskapsnivå kring viktiga områden som kurserna tar upp. I fallstudien som gjordes för Förvaltning av skyddade områden och Restaurering av vattendrag ett år innan enkätundersökningen fick deltagarna bedöma sin kunskapsnivå kring samma syfte och mål. Resultaten från denna bedömning presenteras i nedanstående figurer och tabeller i anslutning till enkätundersökningens resultat.

Förvaltning av skyddade områden

Utbildningen verkar ha god effekt när det gäller att känna till förvaltarens roll och hur en korrekt och effektiv förvaltning ska bedrivas i enlighet med lagar och riktlinjer. För det första målet är förändringen statistisk säkerställd med 95 procents säkerhet och för det andra målet med 90 procents säkerhet. När det gäller övriga mål kan ingen förändring identifieras. En tänkbar förklaring kan vara att kursdeltagarna efter kursen upplever att området är mer komplext än de trodde innan. Medelvärdena för hur kursdeltagarna har svarat på frågorna om syfte och mål ger en beskrivning av resultaten för före respektive efter utbildningsinsatsen (figur 6). Medelvärdena för de olika målen ligger mellan 3,45–4,03 efter kursen medan de före kursen låg på 3,12–4,08, på en skala där 1 innebär inte alls och 5 helt och hållet.

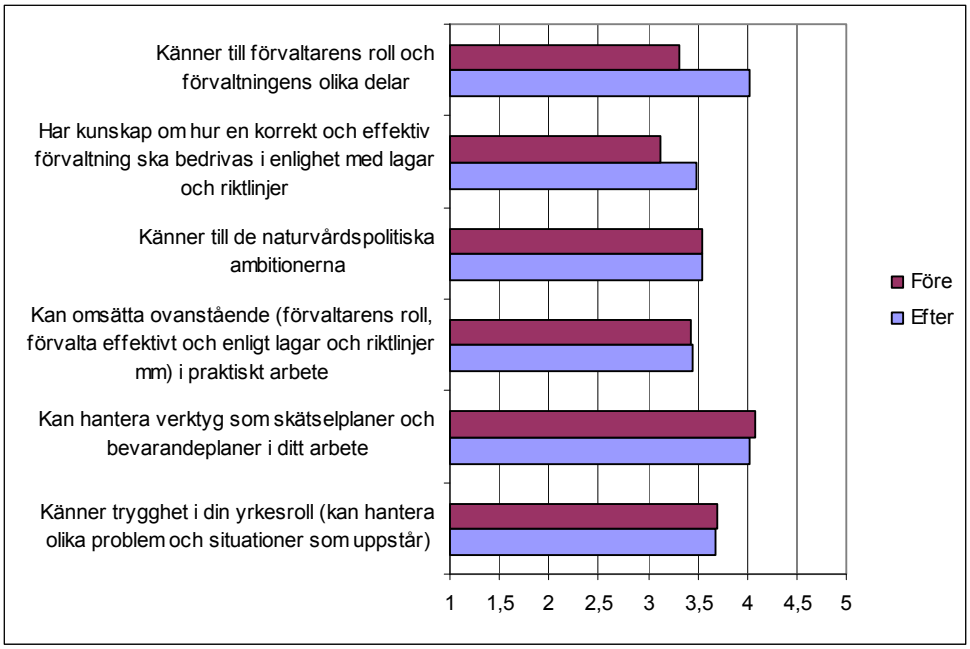

Figur 6. Uppfyllande av syfte och mål inom Förvaltning av skyddade områden utifrån kursdeltagarnas bedömning i form av medelvärden som bygger på en skala där 1 är inte alls och 5 helt och hållet.

Det mål som bedöms uppfyllas bäst är att hantera skötselplaner och bevarandeplaner och sämst uppfylls att omsätta den teoretiska kunskapen i praktiskt arbete. Svarsandelarna för hur kursdeltagarna efter kursen instämmer i att de uppfyller respektive mål varierar mellan 48–84 procent för de olika målen. Svarsandelarna för mittenalternativet ligger mellan 10–42 procent för de olika målen och 3–16 procent är svarsandelarna för att inte instämma (bilaga 5).

Kursdeltagarna bedömer sin kunskapsnivå vara god till mycket god inom de flesta arbetsområden (tabell 2). Några områden har svarsandelar på 26–61 procent för alternativet bristfällig. Dessa områden är i fallande ordning ”Uppföljning och utvärdering”, ”Fastighetsförvaltning: arrenden, vägsamfälligheter, avtal m.m.”, ”Upphandling av skötselåtgärd”, ”Förvaltarens ansvar för planering, upphandling, instruktioner, kostnad, livslängd”, ”Att få rättelse när entreprenören gjort fel” och ”Förvaltarens roll i samband med planering, upphandling, instruktioner, säkerhet, kostnader”.

Tabell 2. Kursdeltagarnas bedömning av kunskapsnivån efter genomförd kurs, Förvaltning av skyddade områden.

	Bristfällig (%)	God (%)	Mycket god (%)
Vad som är förvaltning och vad som är tillsyn	0	58	42
Rollen som förvaltare respektive tillsynsmyndighet	3	55	42
Förvaltarens roll i samband med planering, upphandling, instruktioner, säkerhet, kostnader	26	48	26
Styrdokument och hjälpmedel	16	74	10
Skötselplaner och bevarandeplaner som verktyg i förvaltning och tillsyn	6	61	32
Uppföljning och utvärdering	61	26	13
Information i skyddade områden, skyltning och gränsmarkeringar	10	45	45
Fastighetsförvaltning: arrenden, vägsamfälligheter, avtal m.m.	42	52	6
Förvaltarens ansvar för planering, upphandling, instruktioner, kostnad, livslängd	35	45	19
Skillnaden mellan drift/underhåll och investering	23	43	33
Att planera åtgärder	0	61	39
Upphandling av skötselåtgärd	42	48	10
Att få tag i och instruera en entreprenör	16	42	42
Att få rättelse när entreprenören gjort fel	32	55	13
Genomförande av skötselåtgärder i egen regi	10	42	48
Ansvar för säkerhet i skyddade områden	23	71	6

Friluftsanordningar

Deltagarnas bedömning av hur de uppfyller syfte och mål har medelvärden mellan 3,64–3,86, på en skala där 1 innebär inte alls och 5 helt och hållet (figur 7). Svarsandelarna för hur kursdeltagarna efter kursen instämmer i att de uppfyller respektive mål är 71 procent när det gäller att ha kännedom om viktiga aspekter vid planering av friluftsanläggningar och 57 procent för de andra två målen (bilaga 5).

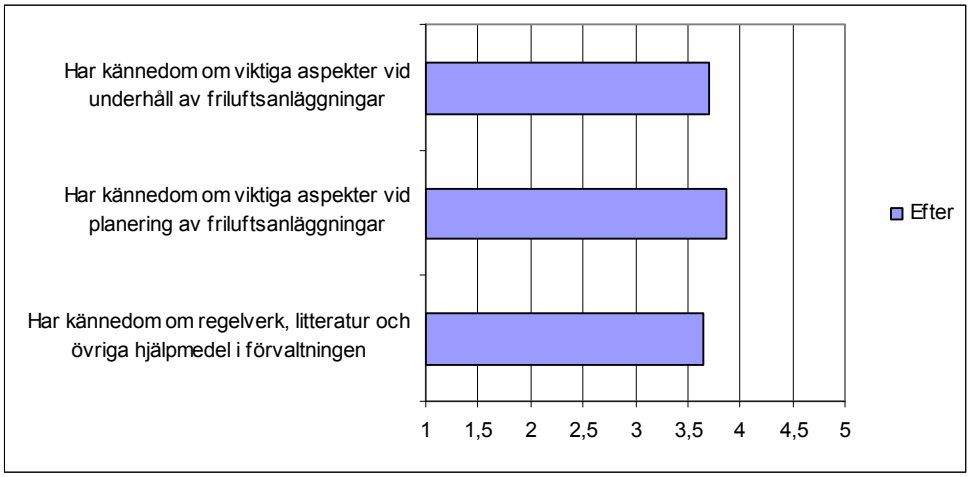

Figur 7. Uppfyllande av syfte och mål inom Friluftsanordningar utifrån kursdeltagarnas bedömning i form av medelvärden som bygger på en skala där 1 är inte alls och 5 helt och hållet.

Kursdeltagarna bedömer sin kunskapsnivå vara varierande mellan bristfällig och mycket god inom undersökta arbetsområden (tabell 3). Några områden har svarsandelar på 29–77 procent för alternativet bristfällig. Dessa områden är i fallande ordning ”Bevarandemål för friluftsliv”, ”Regelverk kring friluftsanordningar eller friluftsanläggningar”, ”Uppföljning och användning (besöksfrekvens)”, ”Hur man minskar det långsiktiga underhållsbehovet”, ”Inventering av anläggningars status”, ”Uppföljning av åtgärder som genomförts”, ”Tillgänglighet funktionshindrade” och ”Säkerhet”.

Tabell 3. Kursdeltagarnas bedömning av kunskapsnivån efter genomförd kurs, Friluftsanordningar.

	Bristfällig (%)	God (%)	Mycket god (%)
Analys av behov och användning av en anläggning	7	79	14
Anpassning till olika målgrupper	21	57	21
Tillgänglighet funktionshindrade	36	43	21
Placering och utformning utifrån områdets karaktäristika	0	79	21
Praktiskt genomförande inkl. materialval	21	64	14
Samarbete mellan länsstyrelser och utförare	7	57	36
Information	14	43	43
Säkerhet	29	64	7
Regelverk kring friluftsanordningar/ friluftsanläggningar	64	29	7
Hur man minskar det långsiktiga underhållsbehovet	57	36	7
Inventering av anläggningars status	57	29	14
Uppföljning av åtgärder som genomförts	50	43	7
Uppföljning av användning (besöksfrekvens)	64	29	7
Bevarandemål för friluftsliv	77	23	0

Restaurering av vattendrag

Kursdeltagarna verkar ha lärt sig mer, eftersom graden av instämmande är högre för samtliga mål jämfört med före kursen. För det sista målet som rör kännedom om metoder för uppföljning vid olika typer av restaurering är förändringen statistiskt säkerställd med 90 procents säkerhet. Antalet svar är för lågt för att se om förändringen för de övriga målen är statistiskt säkerställd. Medelvärdena för frågorna om syfte och mål ger en bild av resultaten före respektive efter utbildningsinsatsen. Medelvärdena ligger mellan 3,55–3,90 efter kursen medan de före kursen låg på 3,06–3,58, på en skala där 1 innebär inte alls och 5 helt och hållet (figur 8).

De mål som bedöms uppfyllas bäst är att vara medveten om kulturmiljöer vid vatten samt att ha kännedom om metoder för uppföljning av ekologiska och hydrologiska effekter. Sämst uppfylls att känna till de grundläggande prioriteringarna vid restaurering enligt nationell strategi. Svarsandelarna för hur kursdeltagarna instämmer i att de uppfyller målen varierar mellan 55–70 procent för de olika målen. Svarsandelarna för mittenalternativet ligger mellan 25–35 procent för de olika målen och 5–10 procent är svarsandelarna för att inte instämma (bilaga 5).

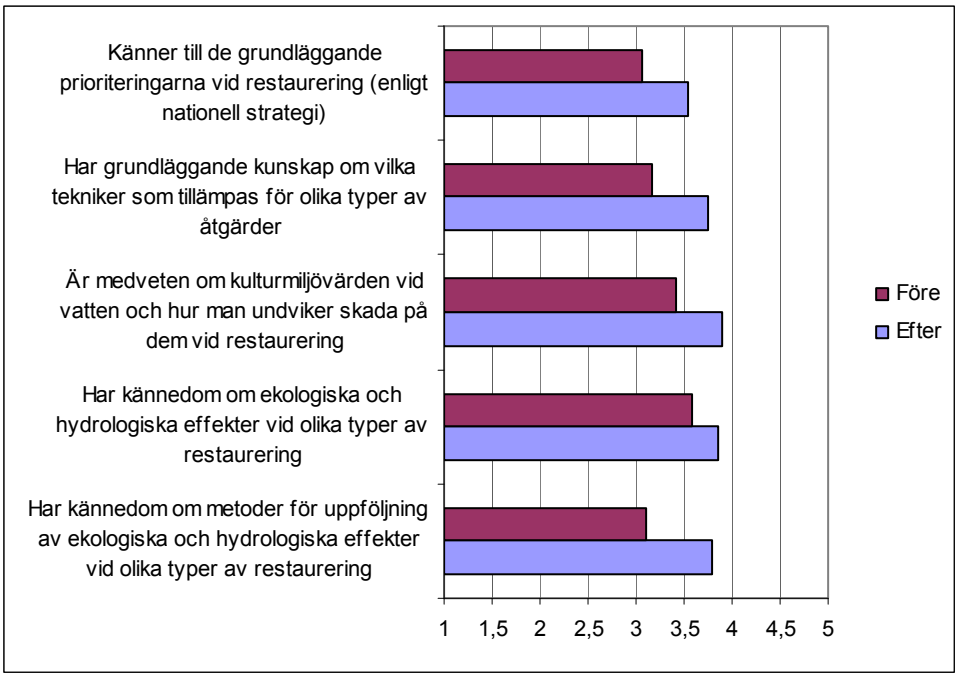

Figur 8. Uppfyllande av syfte och mål inom Restaurering av vattendrag utifrån kursdeltagarnas bedömning i form av medelvärden som bygger på en skala där 1 är inte alls och 5 helt och hållet.

Kursdeltagarna bedömer sin kunskapsnivå vara varierande mellan bristfällig och mycket god inom undersökta arbetsområden (tabell 4). Några områden har svarsandelar på 25–70 procent för alternativet bristfällig. Dessa områden är i fallande ordning ”Åtgärdsdatabasen”, ”Lagstiftning kring restaureringsåtgärder och tillämpning i praktiken”, ”Praktiska erfarenheter av restaureringsobjekt”, ”Påverkan från dikning och sjösänkning”, ”Uppföljning av åtgärder och bevarandemål” och ”Hydrologiska effekter av restaurering i vattendrag”.

Tabell 4. Kursdeltagarnas bedömning av kunskapsnivån efter genomförd kurs, Restaurering av vattendrag.

	Bristfällig (%)	God (%)	Mycket god (%)
Miljömål för naturtyper och arter i vattendrag	10	55	35
Bevarandemål för naturtyper och arter i vattendrag	20	70	10
Utgångspunkter för restaurering enligt den nationella strategin och handbok för restaurering i vattendrag	10	80	10
Lagstiftning kring restaureringsåtgärder och tillämpning i praktiken	45	45	10
Finansiering av åtgärder	20	65	15
Planering och genomförande av åtgärder	15	65	20
Information om fiskevårdsarbeten och restaureringsarbeten	5	80	15
Teoretiska erfarenheter av restaureringsobjekt	15	65	20
Praktiska erfarenheter av restaureringsobjekt	35	55	10
Åtgärdsdatabasen	70	20	10
Vattendragens kulturhistoria och nyttjande för fiske, flottning, vattenkraft med mera	5	70	25
Påverkan från dikning och sjösänkning	30	50	20
Ingrepp i kantzoner, minskning av död ved med mera	5	60	35
Ekologiska effekter av restaurering i vattendrag	5	60	35
Hydrologiska effekter av restaurering i vattendrag	25	50	25
Uppföljning av åtgärder och bevarandemål	25	60	15

Tillräcklig kompetens men behov kvarstår

Kursdeltagarna anser sig ha tillräckliga förutsättningar i form av kunskap och kompetens att genomföra sina arbetsuppgifter, men bedömer att behov av kunskap inom vissa utpekade områden fortfarande finns (figur 9). Någon större förändring för dessa frågor före jämfört med efter kursen går ej att fastställa.

De svarandes bedömning av om de har tillräcklig kunskap och kompetens varierar något mellan kurstyperna. Inom Förvaltning av skyddade områden instämde 55 procent i detta medan 42 procent hade valt mittenalternativet. Inom Friluftsanordningar instämde 78 procent. För Restaurering av vattendrag var siffrorna något lägre. Här instämde 53 procent medan 37 procent hade valt mittenalternativet. En

jämförelse av medelvärden före och efter kursen visar att siffrorna är i stort sett oförändrade (bilaga 5).

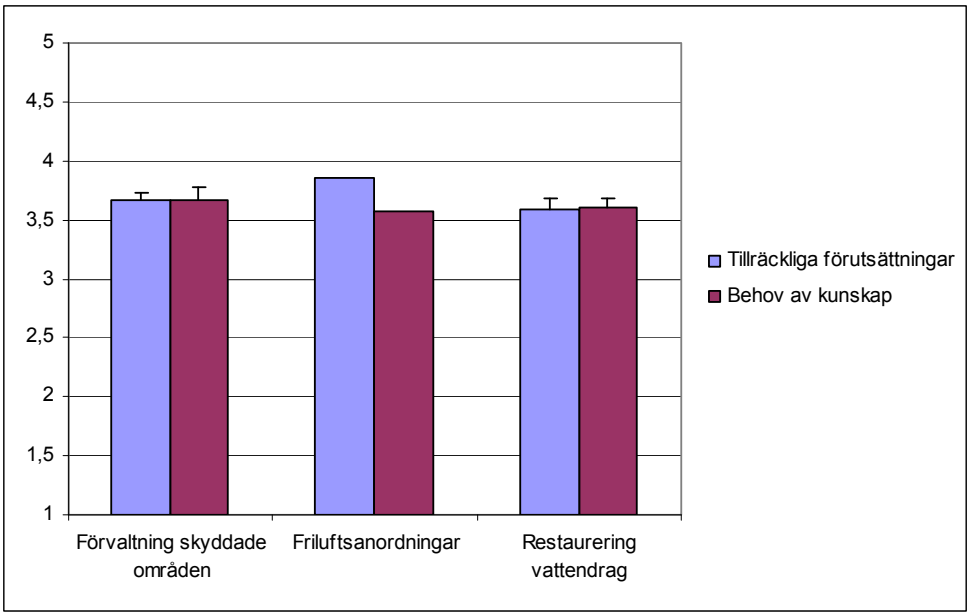

Figur 9. Kursdeltagarnas bedömning av tillräckliga förutsättningar i form av kunskap och kompetens samt behov av kunskap. Staplarna visar medelvärdena efter kurserna och värdet före kurserna är markerat ovanpå respektive stapel. Skalan innebär att 1 är inte alls/mycket litet och 5 helt och hållet/mycket stort.

En viss variation finns även mellan kurstyperna när det gäller behov av ytterligare kunskap inom området. Inom Förvaltning av skyddade områden bedömer 54 procent att de idag har stort till mycket stort behov och inom Friluftsanordningar är motsvarande siffra 42 procent. För Restaurering av vattendrag bedömer 65 procent att behovet är stort till mycket stort och 25 procent svarar medelstort. En jämförelse av medelvärden före och efter kursen visar att siffrorna är i stort sett oförändrade (bilaga 5).

Källor till ökad kunskap

Kursdeltagarna har fått svara på vilka kunskapskällor de främst använder sig av i sitt dagliga arbete. De mest använda är att jobba på och lära sig av egna erfarenheter, konferenser i Naturvårdsverkets regi, erfarenhetsutbyte via kontaktnät, lära av kollegor på egna länsstyrelsen samt handböcker och skriftligt material från Naturvårdsverket (figur 10).

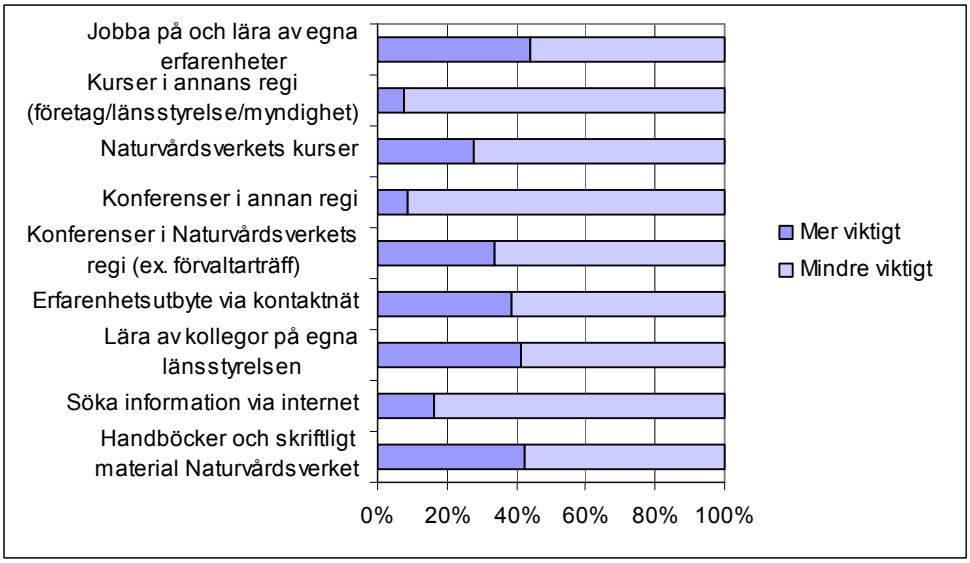

Figur 10. Kunskapskällor för kursdeltagarna

På frågan om det finns andra kunskapskällor som är eller skulle vara viktiga anger de svarande ytterligare alternativ. Ett flertal anger erfarenhetsutbyte i olika former. Någon skulle i högre grad vilja använda sig av kollegor på andra länsstyrelser samt kurser och konferenser som kunskapskälla för att i större utsträckning lära och dra nytta av andras erfarenheter. Någon önskar mer utbyte även inom den egna länsstyrelsen: ”*Att kunna arbeta i ett team på länsstyrelsen, i stället för att alla sitter på var sin sida. Är man ny kan det ge mycket att få jobba tillsammans i uppdrag med medarbetare. Tyvärr ges det aldrig tid till detta då allt är enormt tidspressat.”*

Artiklar i vetenskapliga och populärvetenskapliga tidskrifter samt i viss mån media nämns också, liksom universitetsbibliotek och högskolekurser. Att inte ha tillgång till forskningsdata i form av vetenskapliga artiklar framförs som en brist. *”Antingen får någon, till exempel på Naturvårdsverket, sammanfatta forskningen regelbundet, eller så måste vi få tillgång till tidskrifterna, förslagsvis via databaser på nätet.”*

Någon anger att fackkompetens finns på många ställen och använder sig av detta i lokal samverkan. Entreprenörer nämns av någon.

Tidigare utbildningar, arbeten och erfarenheter har någon lagt till som ett förtydligande, liksom intryck från resor i och utanför Sverige. Någon nämner kurser i

utlandet: *”I Storbritannien har man kommit långt vad gäller restaurering av vattendrag. Man arbetar mycket mer utifrån fysisk påverkan kopplat till fler arter samt sediment än vad vi gör i Sverige.”*

En handläggare inom restaurering av vattendrag nämner att inom detta område är det *”otroligt viktigt att träffa kollegor på handläggarträffar där man tittar på och diskuterar lösningar och problem vid redan genomförda åtgärder. Denna kunskap går inte att läsa sig till.”*

Kunskapsförändringen är en effekt av utbildningsinsatsen

En hög eller förändrad kunskapsnivå är inte alla gånger en direkt effekt av ett kursdeltagande. Ibland kan andra faktorer ha haft större påverkan än det enskilda kurstillfället. Den effekt som är intressant i detta fall är förändring i relation till kursen. Nästan alla deltagare anger att kursen har bidragit till en kunskapshöjning. För samtliga kurser har det som förmedlats till övervägande del varit användbart i kursdeltagarnas arbete.

Kurserna har endast i liten utsträckning bidragit till att deltagarna har lättare att prioritera och arbeta effektivare, men däremot har kurserna i stor utsträckning bidragit till att deltagarna känner sig mer kompetenta och hälften anser även att de känner sig mer säkra i sin yrkesroll.

Inom Förvaltning av skyddade områden anger 70 procent av deltagarna att de har fördjupat sin kunskap inom redan kända områden medan 60 respektive drygt 30 procent anger att kurserna i stor utsträckning har givit orienterande respektive fördjupad kunskap inom något helt nytt område. Nästan 80 procent av deltagarna har i stor utsträckning ansett att kurserna har givit stöd för tidigare värderingar, 60 procent att de givit kunskaper som fått dem att tänka om i något anseende medan drygt 30 procent anser att kursen fått dem att ändra sina värderingar i något avseende (figur 11).

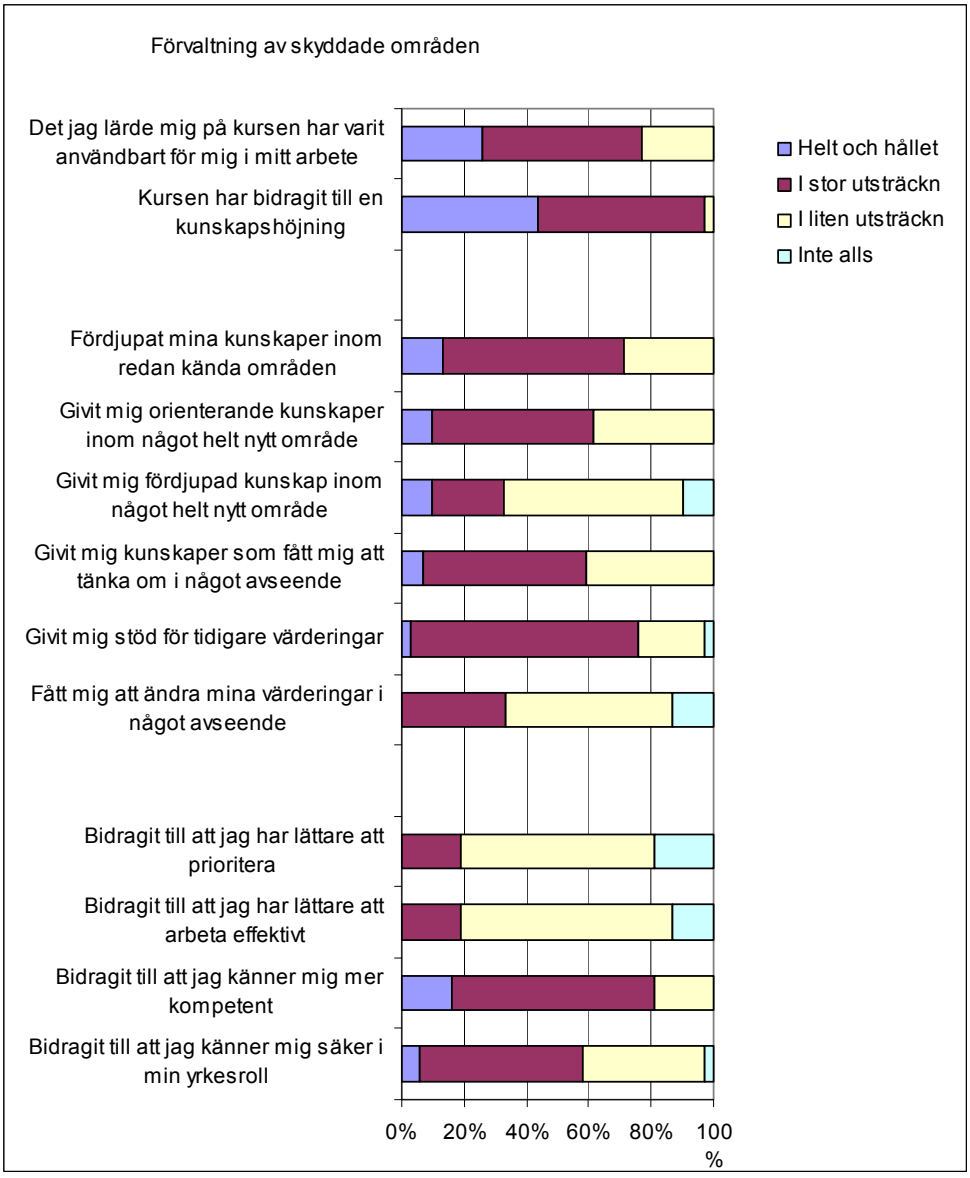

Figur 11. Bedömd förändring i relation till kursen Förvaltning av skyddade områden.

Inom Friluftsanordningar anser 80 procent att de har fördjupat sina kunskaper inom redan kända områden medan 30–40 procent anser att de fått antingen orienterande eller fördjupad kunskap inom något helt nytt område. Nästan 60 procent har uttryckt att kurserna i stor utsträckning har givit stöd för tidigare värderingar, drygt 40 procent att de givit kunskaper som fått dem att tänka om i något anseende medan ungefär 15 procent anser att kursen fått dem att ändra sina värderingar i något avseende (figur 12).

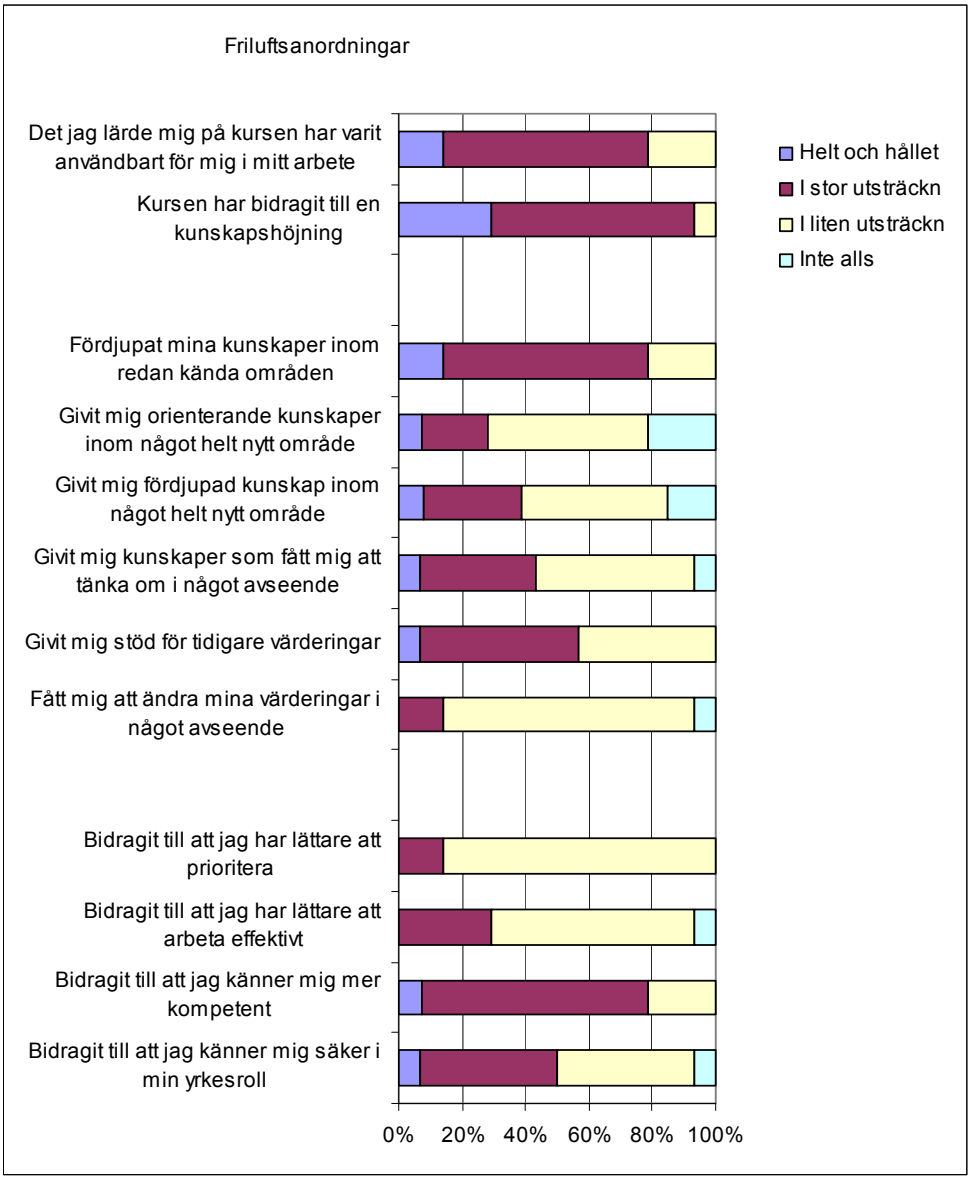

Figur 12. Bedömd förändring i relation till kursen Friluftsanordningar.

För Restaurering av vattendrag anser 60 procent att de fördjupat sina kunskaper inom redan kända områden medan knappt 30–50 procent anser att de fått antingen orienterande eller fördjupad kunskap inom något helt nytt område. Ungefär 90 procent anser att kursen har givit stöd för tidigare värderingar och 20–30 procent anser att de givit kunskaper som fått dem att tänka om eller ändra sina värderingar i något avseende (figur 13).

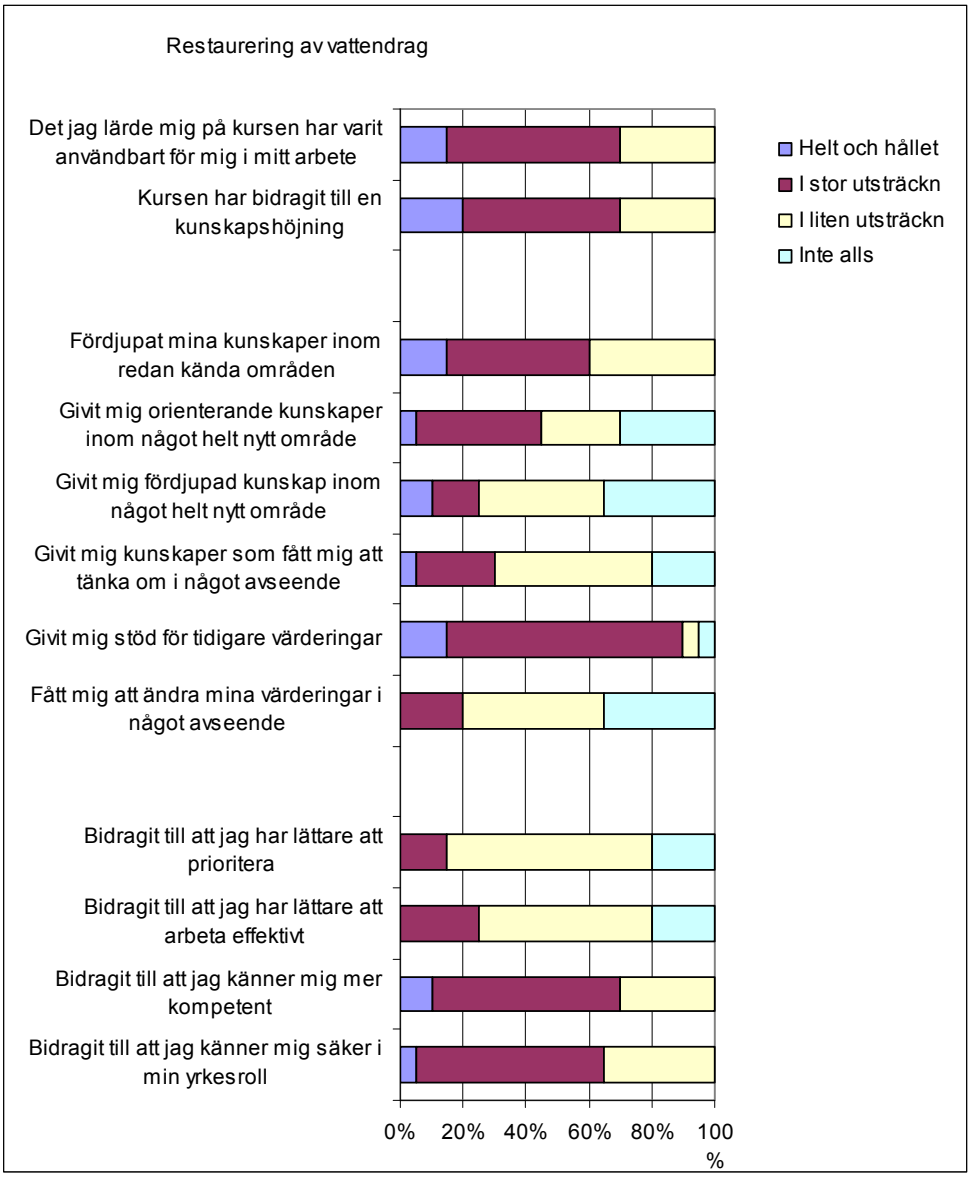

Figur 13. Bedömd förändring i relation till kursen Restaurering av vattendrag.

Deltagare som anser att de har ökat sina kunskaper inom sakområdet (figur 5) men inte som en effekt av kursen har fått ange vad de anser att det då kan bero på. Här nämns praktiskt arbete i fält plus andra kurser. Flera anger erfarenheter från och kontakter med sina arbetskamrater, tid i verksamheten samt att jobba på och utveckla kontakter. Någon har nämnt en livlig och rik debatt eller gemensamma fältövningar på länsstyrelsen. Någon annan nämner: *”Mina kunskaper har höjts både av kursen och av att jag har ytterligare ett års arbetserfarenhet med förvaltningsfrågor.”*

En kursdeltagare inom friluftsanordningar anger utbyte med andra som arbetar med samma sak och samarbete med entreprenörer för att finna lösningar som passar på de aktuella platserna. Någon uttrycker: *”Jag tror det indirekt kan bero på kursen. Även om man inte alltid lär sig så mycket på själva kurserna så bidrar kurstillfällena till att öka medvetandet kring och intresset för de behandlade frågorna. Samt bidrar till att skapa kontaktnät.”*

Slutligen har någon nämnt egna studier och någon annan uttrycker erfarenhetsutbyte med olika aktörer. Egna erfarenheter och utbyte med andra poängteras: *”Viktigt med handläggarträffar där erfarenheter kan utbytas. Gärna med inslag av fältbesök för att studera restaureringsåtgärder i verkligheten.”*

De som inte anser att deras kunskapsnivå har höjts efter kursen har också fått ange vad de tror att det beror på. Någon nämner *”Var näst intill ny som förvaltare då jag gick kursen.”* Det motsatta anges också som orsak: *”Hög kunskapsnivå från start”*.

Någon pekar på det lärorika med att lära av egna erfarenheter: *”På kursen fick vi se en del exempel men det är först när man själv genomfört saker som man verkligen blir medveten om eventuella problem och hur man kan lösa dem.”*

Att enkäten gjordes ett år efter att kursen genomfördes anger någon har bidragit till att *”det är svårt att avgöra vad jag lärde sig på kursen och vad jag lärt genom mitt arbete.”*

Intressanta kurstillfällen som gav idéer

När kursdeltagarna fick svara på hur de i stora drag upplevde kursen så svarade majoriteten att kurserna i huvudsak var ett intressant tillfälle som gav idéer till det fortsatta arbetet (figur 14). Svarsandelarna för de övriga svarsalternativen skiljer sig något mellan kurstyperna. En övergripande tolkning är att kurserna är uppskattade och att utbildningsinsatsen har lyckats påverka deltagarna. De som åker till kurserna är motiverade.

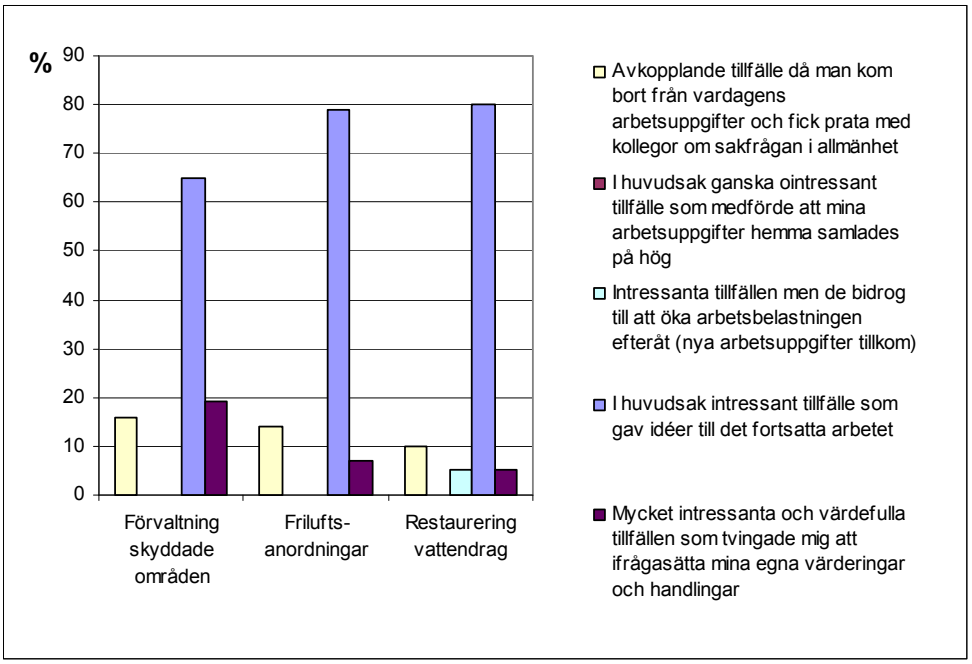

Figur 14. Hur kursdeltagarna i stora drag upplevde kursen.

Kursdeltagarna bedömer i stor utsträckning att kurserna innehöll det de behövde veta för att fylla sina kunskapsluckor och det mest relevanta för att arbeta med sakfrågan (figur 15–17). I princip alla skulle ha deltagit i kursen på nytt om de vid kurstillfället vetat vad de idag vet om kursen. Drygt fyra femtedelar anser att kurserna har ökat deras intresse för kompetenshöjning inom området. En klar majoritet anser även att kursen var en värdefull investering för dem personligen, och ett liknande mönster finns för svaren om kursen var en värdefull investering för deras länsstyrelse. Inom Friluftsanordningar var det ungefär 15 procent som inte höll med om det sistnämnda.

Ungefär hälften av de svarande anser i stor utsträckning att kursen varit ett stöd för dem i att förstå och använda handböckerna. Andelen är högre för Restaurering av vattendrag och mindre för Förvaltning av skyddade områden. De handböcker som avses är för kursen Förvaltning av skyddade områden böckerna *Bildande och förvaltning av Naturreservat*[19] och *Värna, vårda, visa*[20]. För Friluftsanordningar avses böckerna *Friluftsanordningar – en vägledning för planering och förvaltning*[21], *Räkna friluftslivet*[22] och *Att skylta skyddad natur – en vägledning*[23]. För Restaurering av vattendrag avses böckerna *Ekologisk restaurering av vattendrag*[24] och *Nationell strategi för restaurering av vattendrag*[25].

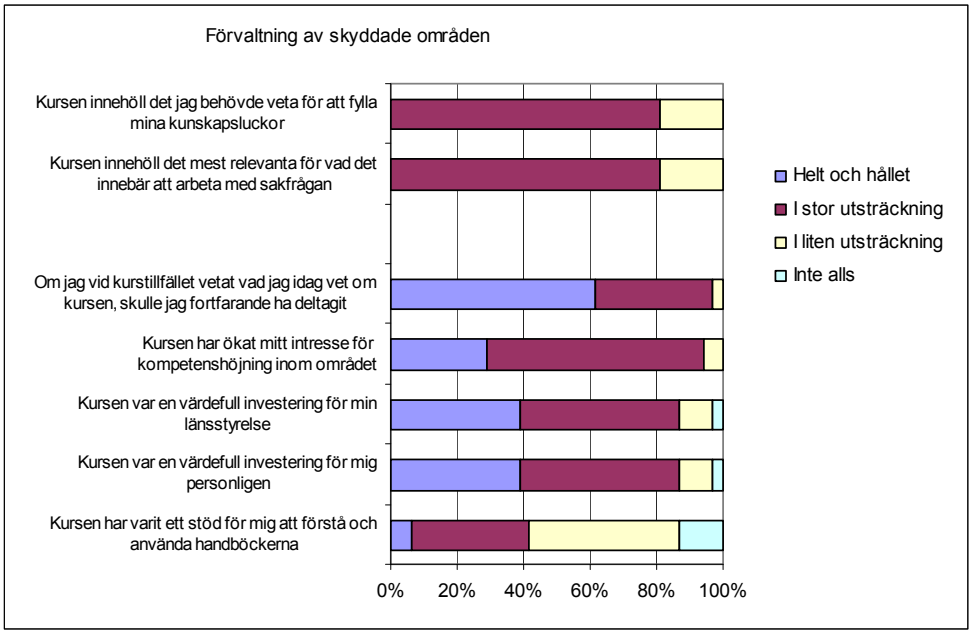

Figur 15. Kursdeltagarnas syn på kursens innehåll och genomförande, Förvaltning av skyddade områden.

[19] Naturvårdsverket 2003
[20] Naturvårdsverket 2004
[21] Schibbye och Saxgård 2007
[22] Ahlström 2005
[23] Lundin 2003
[24] Degerman 2008
[25] Naturvårdsverket 2007

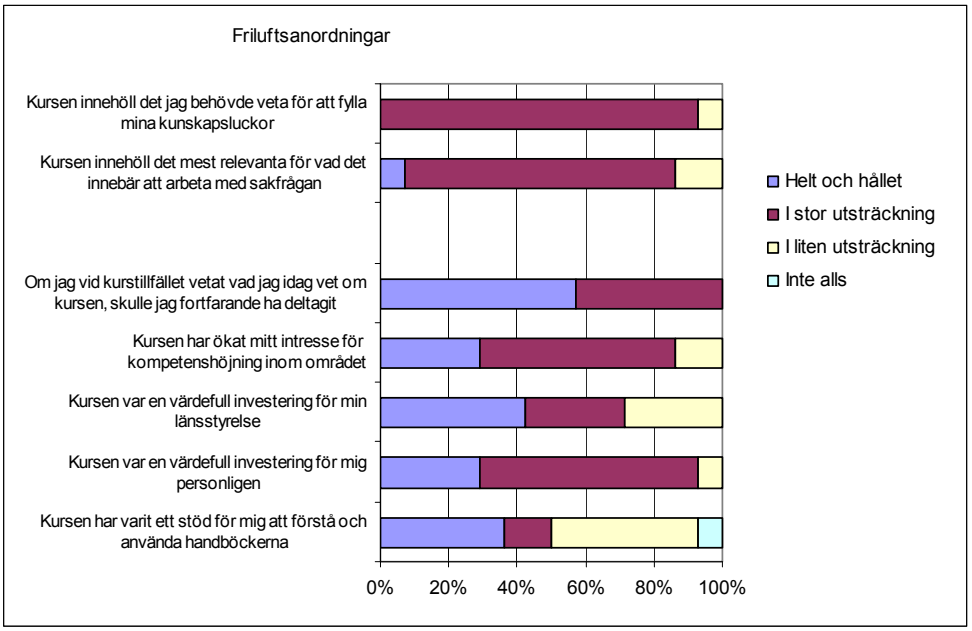

Figur 16. Kursdeltagarnas syn på kursens innehåll och genomförande, Friluftsanordningar.

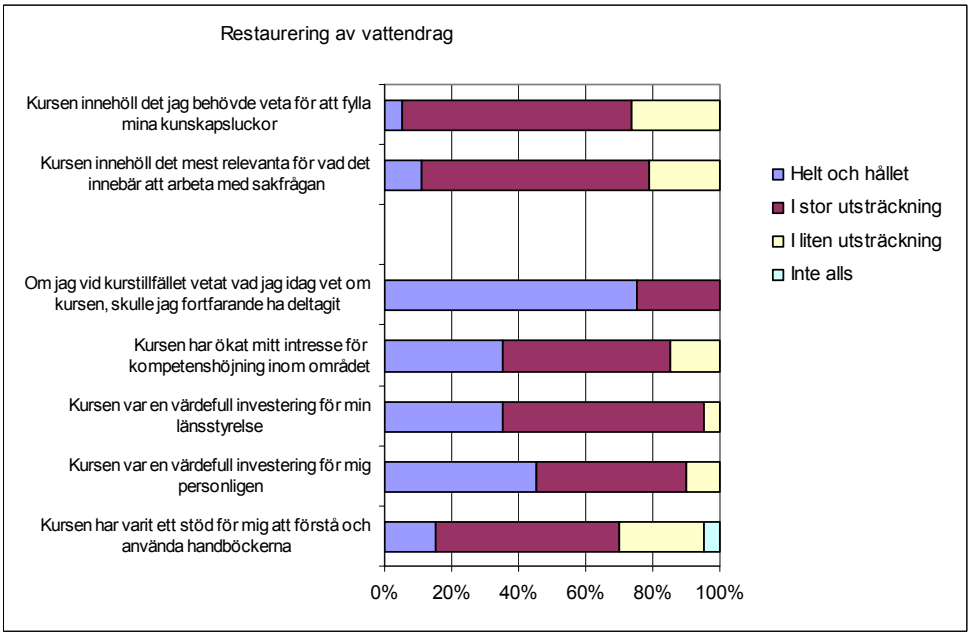

Figur 17. Kursdeltagarnas syn på kursens innehåll och genomförande, Restaurering av vattendrag.

Ytterligare kunskapsbehov

Deltagarna har fått ange vilka ytterligare kunskapsområden som kursen borde omfatta. Inom Förvaltning av skyddade områden önskas *”Mycket mera djupgående resonemang och klargöranden kring centrala frågor. Osäkra eller dåligt verklighetsanpassade riktlinjer skapar osäkerhet och ineffektivitet!”* Man efterlyser också mer om rent praktiska åtgärder, till exempel byggnation av spänger. Någon nämner

att *”Kursen handlade om skötsel av anläggningar mestadels och gav inga svar på frågor om skötsel av skog”*. Att det är en översiktlig kurs gör att det kan vara svårt att ge tillräcklig kunskap: *”man är in och nosar på många områden”*. Någon nämner att området är så stort att en tredagarskurs inte på något sätt är tillräcklig för att kunna omfatta allt det som behövs för att man ska kunna jobba på ett bra sätt: *”Jag har jobbat med både ärendehantering, inventering och områdesskydd, men reservatsförvaltning är det mest komplicerade och mångfacetterade hittills”*.

Inom Friluftsanordningar efterlyses vad man ska tänka på och vilka problem som kan uppkomma när man verkligen bygger eller anlägger något. Mer exempel på metod och materialutveckling nämns också, förslagsvis med erfarenheter från andra länder. Någon uttrycker: *”Kursen tillförde inspiration och impulser men för min del inte så jättemycket nytt när det gäller tekniska lösningar.”*

När det gäller Restaurering av vattendrag efterlyses mer erfarenhetsutbyten mellan aktörer, juridiska spörsmål, omprövning och resurser. Man saknar också delar om återställning av hydrologiska förhållanden i vattendrag genom dikning och dylikt. Mer ingående kunskapsuppbyggnad om miljöanpassad flödesreglering önskas också. Erfarenhetsutbyte mellan länen anses viktigt: *”Man bör följa ett ’ärende’ från start till slut för att lära av varandra. Var kör man fast, varför och hur kommer man vidare.”*

Mer kommentarer om Förvaltning av skyddade områden:
”Okej översiktskurs som hanterar ett brett arbetsområde och ger några exempel på arbetssätt. Tyvärr gav den inte den djuplodande genomgång av några mycket viktiga och ibland svåra bitar av förvaltningsuppdraget, till exempel förvaltningsuppdraget och avtal med mera”

”Svårt att bedöma sin kompetensnivå – kursen har absolut bidragit till att öka den, men förvaltningen är så komplex att jag känner en fortsatt stor saknad av kompetens inom diverse områden. Om arbetsbelastningen var lägre skulle man känna att man hade mer tid att ta reda på saker själv, men när arbetsbelastningen är hög får man många gånger agera utan att känna att man egentligen vet hur man borde agera.”

Om Friluftsanordningar:
”Boken om friluftsanordningar skulle behöva ett forum där man kunde rapportera/lägga in hur det blev när man använde boken för att bygga eller anlägga. Vissa saker i boken är bra och vissa är dåliga. Till exempel finns det bänkar i boken men att göra dem blir väldigt dyrt. Ett forum där alla som arbetar med förvaltning kunde lägga in goda exempel som till exempel bänkar, gärna med ritningar som andra kunde använda.”

”Enkäten kommer lite väl långt efter kursen. Det är inte lätt att minnas exakt hur man upplevde kursmomenten, tre år efteråt.”

Om Restaurering av vattendrag:
”Viktigt att inte bara ha kurser utan även ett fortsatt erfarenhetsutbyte genom återkommande seminarier/handläggarträffar.”

”Jag jobbar inte med restaurering men kursens innehåll har gett ökad förståelse av effekter och planering av restaurering.”

Förändrat arbetssätt och handlingsutrymme

De långsiktiga målen kring naturvård är en utgångspunkt när kurserna tas fram. Därför är det intressant att se i vilken mån kursdeltagarna anser att de har förändrat sitt arbetssätt i riktning mot dessa mål och vilket handlingsutrymme de anser sig ha haft för att arbeta utifrån sina nya kunskaper och insikter.

I genomsnitt har arbetsgrupperna eller enheterna endast i liten utsträckning satsat mer på kompetensutveckling eller förändrat alternativt kompletterat sitt arbetssätt till följd av kursen (figur 18). Intressant att notera är att endast ungefär 10 procent på respektive kurstyp anser att det i stor utsträckning har skett en förändring inom dessa bägge områden (bilaga 5). Inom Restaurering av vattendrag svarar 60 procent att det inte alls har skett någon förändring inom dessa bägge områden.

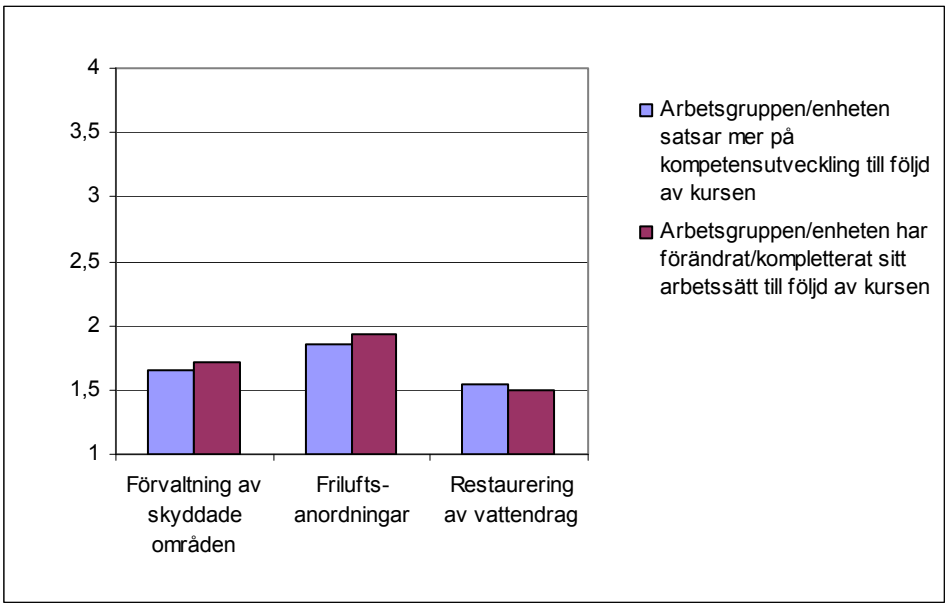

Figur 18. Förändringar i arbetssätt till följd av kursen. Figuren visar medelvärden som bygger på en skala där 1 är inte alls och 4 helt och hållet.

Kursdeltagarna har på en sjugradig skala bedömt hur det är eller har varit att arbeta enligt det som har förmedlats på kursen (figur 19). Ganska höga poäng ges till viktigt, nödvändigt och delvis till möjligt. Ganska högt poäng ges även till effektivt när det gäller restaurering av vattendrag, medan de övriga kurserna ligger något lägre. Att arbeta enligt det nya bedöms inte vara så lätt.

I anslutning till att kursdeltagarna har fått ange hur det fungerar att arbeta enligt det som har förmedlats på kursen har några lämnat kommentarer. Sådant som underlättar användningen handlar bland annat om rutiner, attityder, engagemang, erfarenhetsutbyte och samarbete med länsstyrelsens övriga personal (bilaga 6).

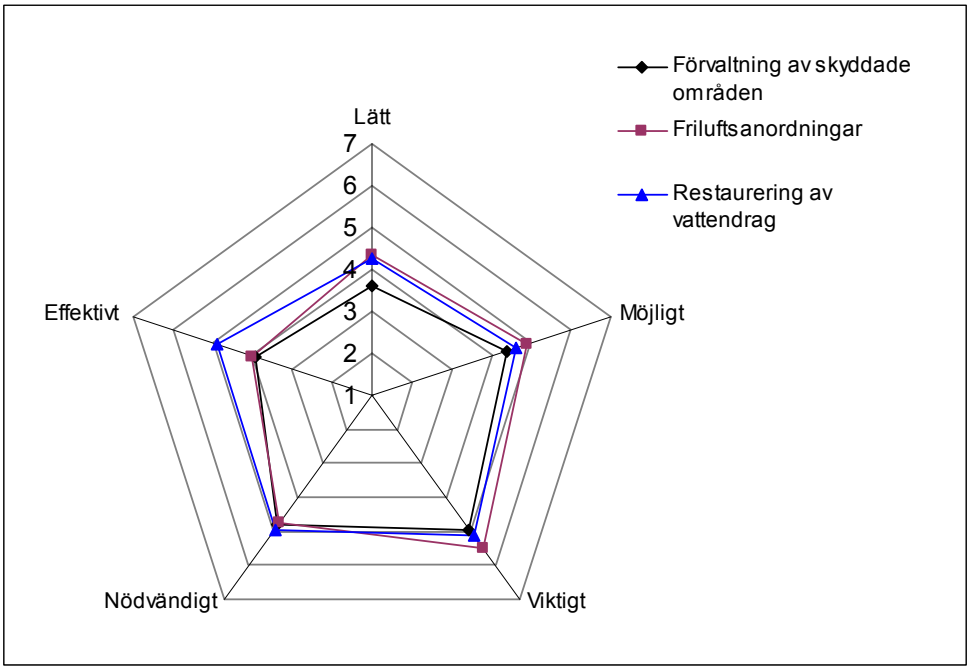

Figur 19. Kursdeltagarnas bedömning av hur det är/har varit att arbeta enligt det som har förmedlats på kursen.

Sådant som försvårar användningen handlar om kollegors inarbetade åsikter, brist på samarbete, otydliga äldre skötselplaner, brist på planering, resursbrist, personalbrist, arbetsbelastning, brister i organisationen och ”revirpinkande” (bilaga 6). Mer specifikt nämns SkötselDOS[26] och besked om hur skötsel av skog ska hanteras.

[26] Ett digitalt planeringsstöd

Ju fler från samma arbetsgrupp som deltagit i en utbildning, desto större möjlighet att förändringar sker i arbetsgruppens arbetssätt (jämför sidan 16). Deltagarantalet på kurser per länsstyrelse de senaste tre åren framgår av figur 20. Ett samband mellan deltagarantal och förändring har i detta fall inte kunnat säkerställas statistiskt.

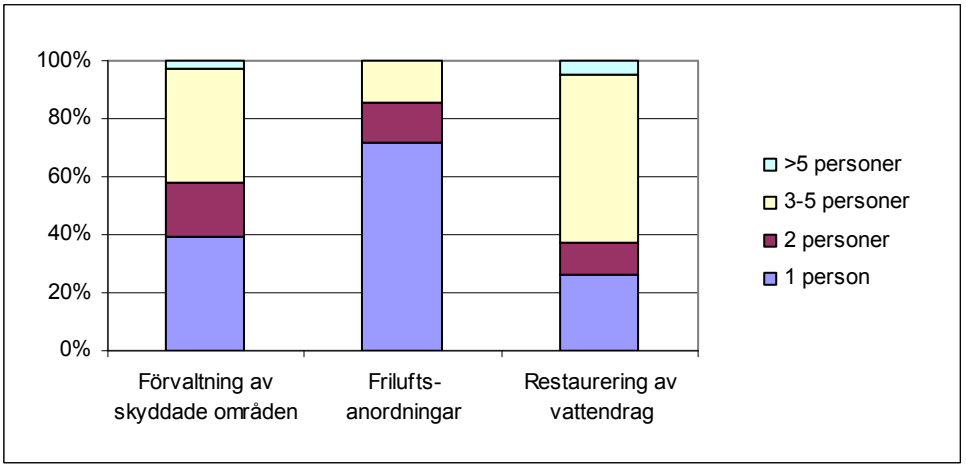

Figur 20. Antal deltagare per länsstyrelse på respektive kurstyp.

Åtgärder som effekt av ny kunskap

Kursdeltagarna har även fått svara på vilka åtgärder den egna länsstyrelsen har vidtagit som en effekt av vad deltagaren lärt sig under kursen. Detta är förstås kopplat till handlingsutrymmet (figur 18–19), men även till om man redan innan har arbetat på ett ändamålsenligt sätt.

Några deltagare anger att de inte har genomfört något konkret, utan att arbetet löper på i stort sett som tidigare. Däremot gav kursen kvarvarande idéer om åtgärder som bör göras eller resulterade möjligen i en något aktivare diskussion om tillsynsbehoven och hur arbetet organiseras. En handläggare menar att kunskapen och förståelsen för hur de agerar har ökat betydligt, till exempel om hur de organiserar sig i tillsyn och förvaltning. På en länsstyrelse har de genomfört fler diskussioner om avtal och säkerhet i skyddade områden, vilket har lett till ökad medvetenhet i hela arbetsgruppen. Ytterligare en person nämner att de funderat mer kring tillgänglighetsklassning och säkerhet i reservaten.

Mer konkreta saker tas också upp. Det som nämns är att man har fördelat arbetsuppgifterna på fler personer, sett över mallarna för arrendeavtal eller satt upp varningsskyltar om risk i naturreservat. En person nämner att de har blivit bättre på upphandling av mindre tjänster, säkerhet vid anordningar, fastighetsförvaltning samt att hantera konflikter mellan miljöersättningar och skötselplaner.

En annan deltagare var mycket inspirerad efter kursen och försökte genomföra förändringar på sin arbetsplats. Diskussioner fördes men mottagandet var svalt:

”Mitt intryck är att många gör som man alltid har gjort oavsett om det är korrekt eller inte. Det här är en viktig kurs även för de som har arbetat länge som förvaltare. Det är inte roligt att komma som ny till en arbetsplats där man har så dåliga rutiner att man inte kan lära sig av de som har jobbat länge.”

Inom Friluftsanordningar nämns en del konkreta saker. Flera handläggare nämner att de har diskuterat eller arbetat mer med säkerheten. Någon länsstyrelse har genomfört friluftsutredning i ett par reservat och diskuterat säkerhetsfrågor på ett nytt och säkrare sätt. En annan länsstyrelse har haft en internutbildning om säkerhet för besökare i naturreservaten riktad till Naturbevakarna för att höja deras medvetenhet om anläggningar som kan vara farliga. En handläggare anger att de nu har bättre planering för säkerhet kring friluftsanordningar.

Det finns även en ökad medvetenhet om behovet av att göra anläggningar tillgängliga. Vissa har börjat funderat mer på tillgänglighetsanpassning för funktionshindrade. Andra har anpassat fler anläggningar exempelvis fågeltorn, ramper, gångvägar, parkeringar, bänkar och toalett. Bättre självstängande grindar nämns också. På någon länsstyrelse har man tagit in handikappkonsulter vid konstruering av ramper etc. och blivit mera noggranna med materialval, lutningar och övergångar än tidigare: *”Helhetsperspektivet är bättre nu – till exempel att se hela kedjan från parkeringsplats och toalett till olika framkomlighetsmöjligheter för människor med funktionshinder.”*

En deltagare nämner att de nu har en större vidsynthet kring friluftsanordningars arkitektur och utformning. En annan nämner *”mer medvetenhet om estetik och materialval”*. På en länsstyrelse har de mer aktivt börjat analysera behovet av besöksmätningar, även om de inte kommit igång med det praktiskt.

För Restaurering av vattendrag har det kommit ett fåtal svar på denna fråga. Här nämns att arbetet går vidare med högre eller utvecklad kompetens, mer fokus på lokal delaktighet och att man fört vidare de nya kunskaperna till fler i länet. En kursdeltagare anger att de alltid försöker att använda sig av externa huvudmän när de genomför restaureringsåtgärder. På en länsstyrelse har man förbättrat samverkan och samarbete: *”Vi har fått en större kunskap om vilka medel som finns och hur dessa kan samverka och kombineras. Samarbetet inom och mellan enheterna har ökat.”*

Inspirerande inslag i kursen

På frågan om vilket inslag i kursen som inspirerade till att göra något som en effekt av kursen nämns olika saker.

Från kursen Förvaltning av skyddade områden pekar någon framför allt på de praktiska övningsmomenten, men även föreläsningarna i de ämnen där åtgärder vidtagits, till exempel kring avtal. Erfarenhetsutbyten med kollegor nämns. Det gör även diskussioner om förvaltarens ansvar och rollspel: *”de rollspel som var en del av*

kursen tydliggjorde, på ett sätt som jag tycker var mycket bra, följden av att agera på ett sätt i en given situation. Det visade också på de lagliga aspekterna av ett visst agerande. Mycket bra!"

Från kursen Friluftsanordningar pekar svaren på säkerhetsfrågor, ansvar, friluftsanordningars arkitektur och tillgänglighetsanpassning samt besöksmätningsdemonstration. Besök vid olika friluftsanordningar i kurslänet nämns och en föreläsning om besöksanordningar med många goda och inspirerande exempel. En handläggare uppskattade att Kammarkollegiet fanns med på kursen: *"Tack vare Kammarkollegiets närvaro på kursen har vi en bättre trygghet i vårt arbete nu. Vi vet vilka åtgärder vi är skyldiga att vidta och vilka vi inte är skyldiga att vidta till exempel."*

Inom Restaurering av vattendrag nämns att få höra om lyckade exempel med lokal delaktighet i projekten redan från början. Därtill pekar svaren på föreläsningarna, lagstiftningsavsnittet och mer specifikt *"död veds betydelse i vattendrag"*.

Utbildningsinsatsernas roll i förvaltarnas arbete

Utbildningsinsatserna har även en betydelse för dialog och kontaktskapande som värderades högt av kursdeltagarna i fallstudien. Den roll som kurserna får i arbetet med friluftsliv och skötsel beror dessutom på perspektiv och inställning hos kursdeltagarnas enhetschefer. I detta kapitel presenteras kursdeltagarnas och enhetschefernas perspektiv på utbildningsinsatsens roll i arbetet inom de undersökta sakområdena.

Betydelsen för kontaktskapande

Kursdeltagarna har fått bedöma i vilken grad kursen har ökat dialogen eller kontaktytorna mellan dem själva och Naturvårdsverket samt andra länsstyrelser (figur 21). Bedömningen är att detta har skett i liten till stor utsträckning. Medelvärdet för dessa svar är något högre för kontaktytorna mellan länsstyrelserna. För Restaurering av vattendrag anser deltagarna att kontakterna mellan länsstyrelserna ökat i stor utsträckning.

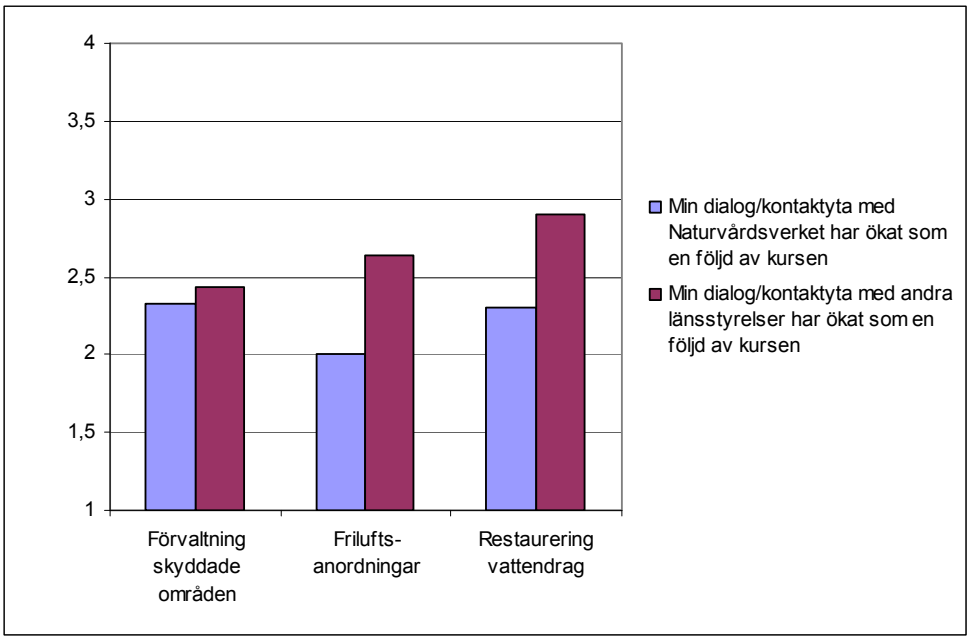

Figur 21. Medelvärden för svaren om kontaktytorna anses ha ökat till följd av kursen. Skalan innebär att 1 är inte alls och 4 helt och hållet.

Bedömningen av kursernas betydelse för framtida kontaktytor och dialog har jämförts före och efter kurserna (figur 22). Det verkar som att förväntningarna på betydelsen för kontaktskapande var högre före kurserna. Inom förvaltning av skyddade områden är förändringen när det gäller kursens betydelse för framtida kontaktytor och dialog med Naturvårdsverket statistiskt säkerställd med 95 procents säkerhet. Inom Restaurering av vattendrag är förändringen när det gäller kursens betydelse för framtida kontaktytor och dialog med andra länsstyrelser statistiskt säkerställd med 95 procents säkerhet.

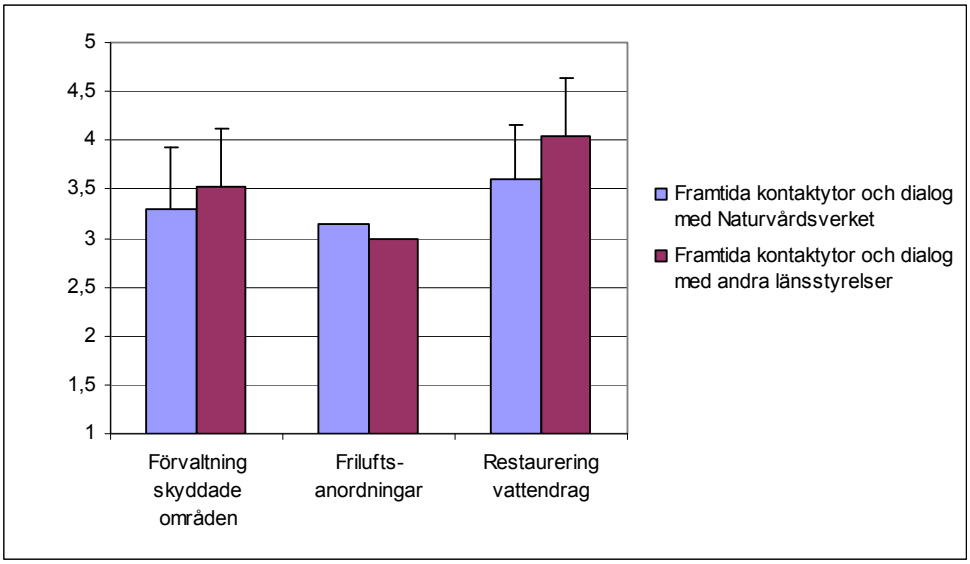

Figur 22. Kursdeltagarnas bedömning av kursernas betydelse för framtida kontaktytor och dialog. Staplarna visar medelvärdena efter kurserna och värdet före kurserna är markerat ovanpå respektive stapel. Skalan innebär att 1 är mycket lågt och 5 mycket högt.

Det viktigaste med utbildningsinsatsen

Hur deltagare ser på det som förmedlats skiljer sig åt mellan de olika kurserna (figur 23). Inom Förvaltning av skyddade områden ser de flesta innehållet som riktlinjer för hur länsstyrelsen ska arbeta eller som exempel på hur man kan arbeta med frågorna. I de andra två kurserna har de allra flesta handläggarna svarat att de ser på innehållet som exempel på hur man kan arbeta med frågorna. Skillnaden i svar skulle kunna kopplas till att kurstyperna har olika upplägg.

Det finns även olika uppfattningar bland kursdeltagarna om varför Naturvårdsverket bör arrangera denna typ av kurser. Att höja kunskapsnivån verkar vara det viktigaste, följt av främja erfarenhetsutbyte. Kursdeltagarnas svar har jämförts med enhetschefernas svar och de skiljer sig tydligt från varandra (figur 24). Av enhetscheferna anser de flesta att det viktigaste är att riktlinjer och prioriteringar kommuniceras medan en höjning av kunskapsnivån värderas som minst viktigt.

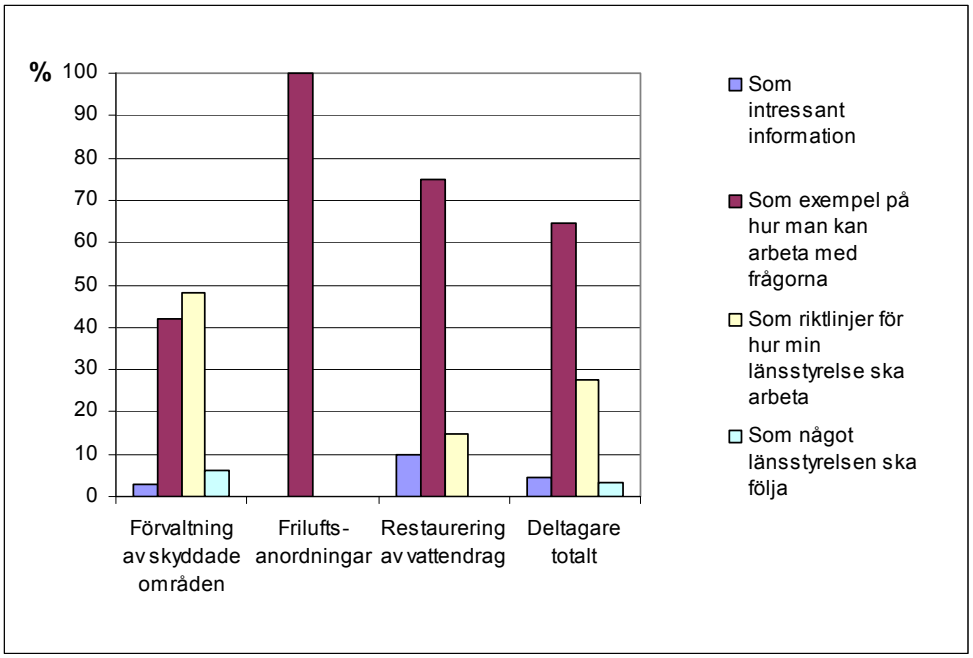

Figur 23. Kursdeltagarnas syn på det som förmedlats på kursen.

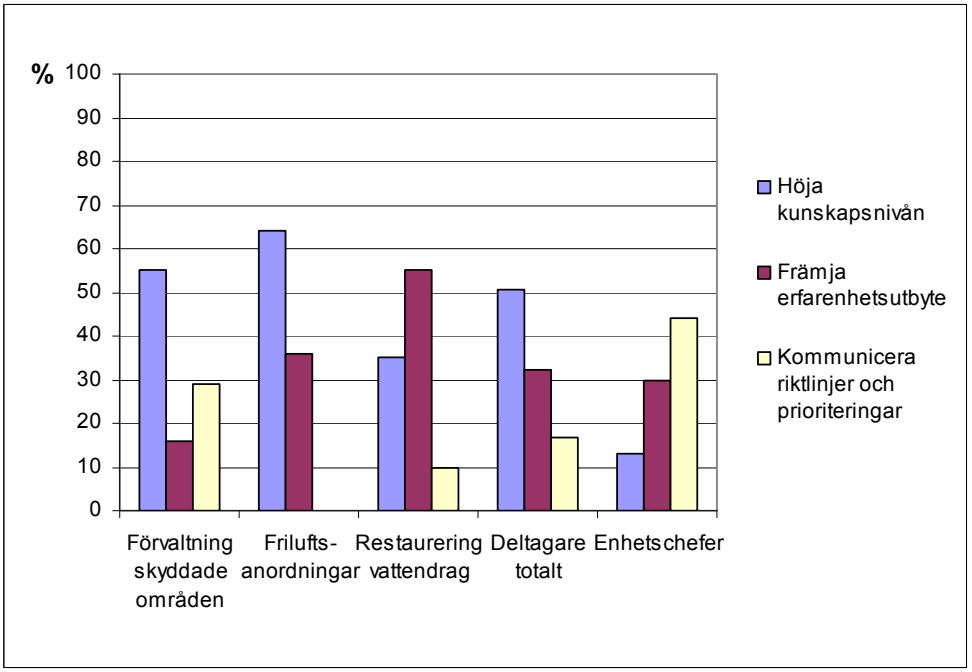

Figur 24. Kursdeltagarnas respektive enhetschefernas syn på varför Naturvårdsverket ska arrangera denna typ av kurser.

Enhetschefernas syn

Enhetschefernas svar på om kurserna är värda sitt pris, utifrån kompetenshöjning i relation till tid och pengar, är entydigt: De allra flesta anger att kurserna i stor utsträckning är värda sitt pris och en mindre del anger helt och hållet (figur 25). Endast en mycket liten del av enhetscheferna har markerat i liten utsträckning.

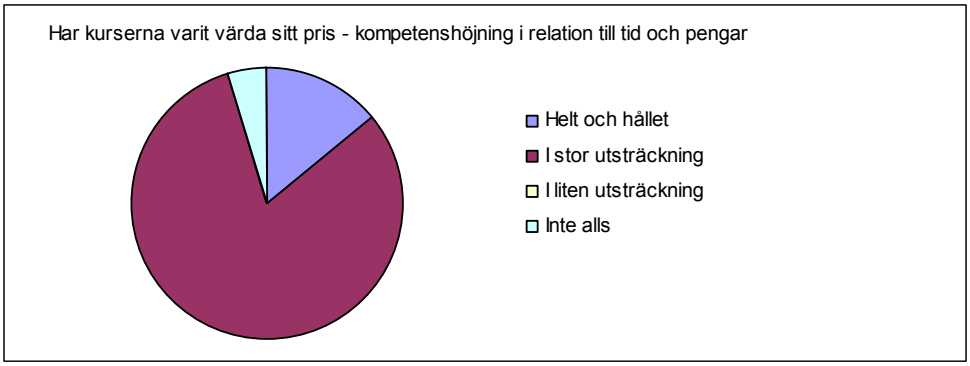

Figur 25. Enhetschefernas bedömning av om kurserna har varit värda sitt pris, utifrån kompetenshöjning hos medarbetarna i relation till vad kurserna kostat i tid och pengar.

Enhetscheferna skickar i stor utsträckning medarbetarna till dessa kurser och tycker att kurserna är viktiga för att fånga in nya perspektiv (figur 26). De anser även att kurserna är viktiga för medarbetarnas erfarenhetsutbyte och medarbetarnas erfarenheter från kurserna påverkar enligt enhetscheferna i stor utsträckning den fortsatta planeringen av verksamheten.

Chefer till deltagare på Restaurering av vattendrag kontaktades per telefon istället för via webbenkät. Orsaken till detta är intressant och speglar sakfrågans organisering. Vattenfrågan är uppdelad på flera funktioner och enheter, till exempel vattenförvaltning, kulturmiljö och naturvård, och organiseras på olika sätt inom respektive länsstyrelse. Därmed var det svårt att i förväg identifiera aktuella enhetschefer att skicka enkäten till.

Av de totalt 23 cheferna som svarat är fördelningen 17 enhetschefer och 6 funktionschefer. På enheterna arbetar mellan 7 till 50 personer. Hälften av enheterna har över 20 anställda. Uppskattningsvis har mellan 1–10 personer per enhet deltagit i någon av de undersökta kurserna (figur 27).

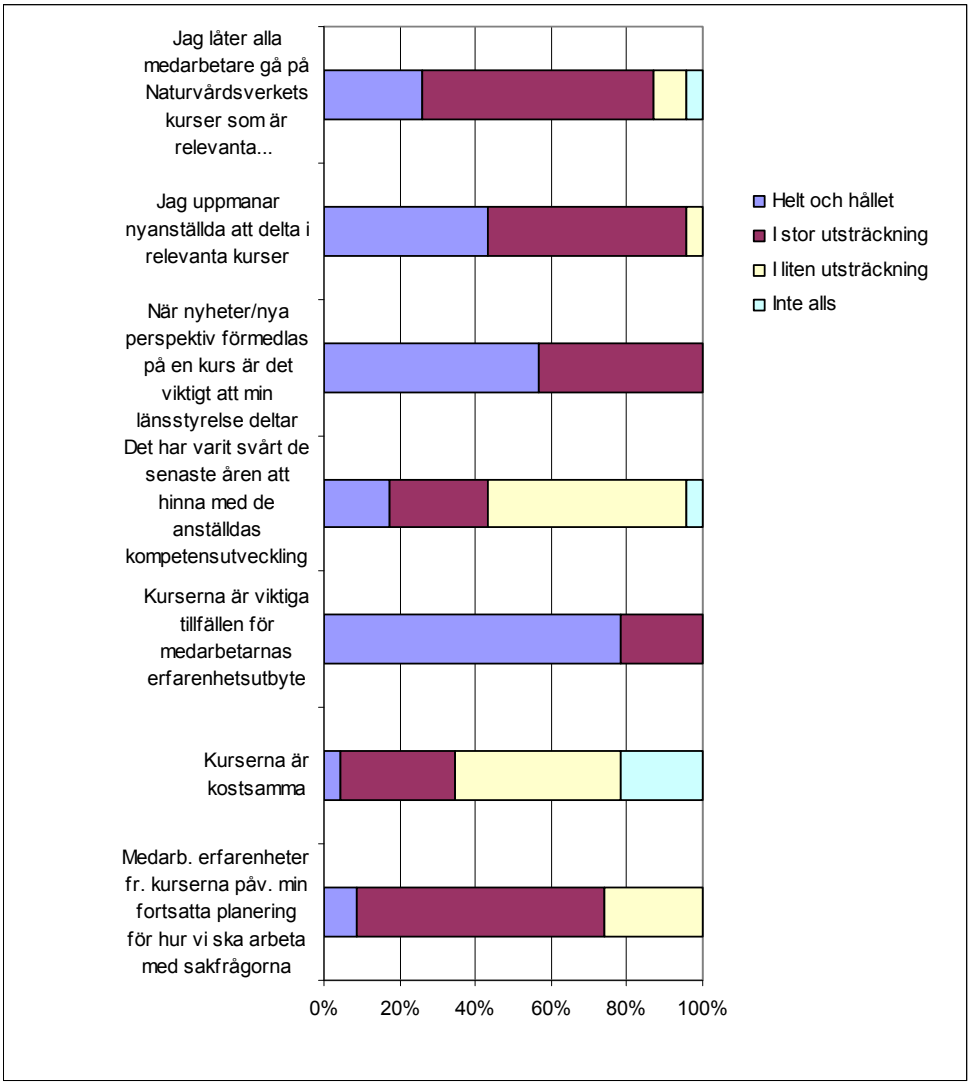

Figur 26. Hur enhetscheferna instämmer i olika påståenden om utbildningsinsatser.

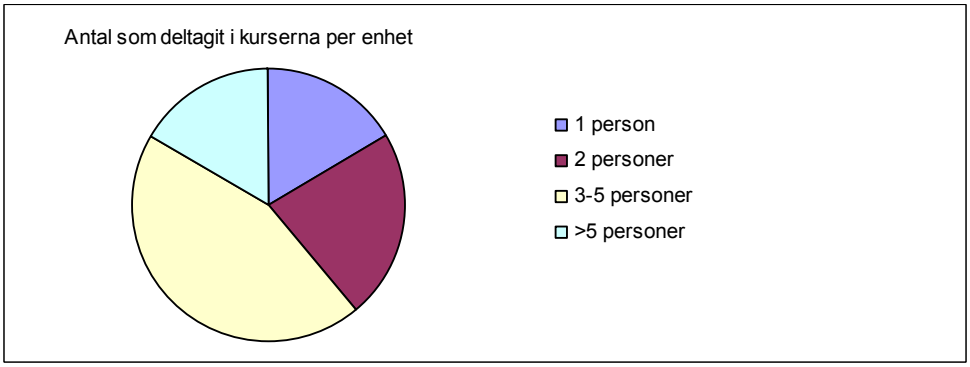

Figur 27. Kursdeltagande per enhet för alla undersökta kurser.

Hur kurserna påverkar arbetet

De enhetschefer som i stor utsträckning låter medarbetarnas erfarenheter från kurserna påverka den fortsatta planeringen för hur enheten ska arbeta med sakfrågorna har beskrivit på vilket sätt detta sker. Kursdeltagarna fångar in ny kunskap och nya krav eller instruktioner på verksamhetens inriktning. Den nya kunskapen vidareförmedlas in i organisationen antingen som direkta idéer eller kommer fram vid verksamhetsplanering. Kurserna påverkar olika mycket beroende på hur *”matnyttig”* kursen bedöms vara. En enhetschef menar att kurserna ger *”en god omvärldsorientering och viktig input till pågående och framtida verksamhet”* och att de *”ökar vår förmåga att genomföra enhetens uppdrag på ett bra sätt”*.

En enhetschef menar att handläggarnas ökade kompetens och erfarenhetsutbytet hos och mellan medarbetarna gör verksamheten mer effektiv. Ny kunskap från kurserna kan även vägleda vid urval, det vill säga vad enheten ska jobba med. Så här skriver en annan enhetschef: *”Vi har fått bättre struktur på vårt arbetssätt, inte minst inom fastighetsförvaltningen. Vi har också uppmärksammat brister som vi har i vårt arbetssätt och försökt åtgärda dem. Dessutom fungerar kurserna som inspirationsdagar för nya och gamla medarbetare!*”

Kurserna är också viktiga för erfarenhetsutbyte mellan länen, som sedan påverkar verksamheten: *”Erfarenheter från andra ger idéer till lösning för något problem.”*

För Restaurering av vattendrag kan det ibland bli problem ifall riktlinjer inte tar hänsyn till de regionala skillnaderna i naturen och nyttjandet av densamma: *”Det som gäller södra Sverige blir en modell för hela Sverige – blir inte alltid bra.”* En enhetschef berättar att en kurs besökte ett vattendrag, som påverkar både kultur, fiske och natur vilket hjälper förvaltare inom de olika områdena att förstå varandra och ta med synpunkter från alla områden.

Kurser som rör löpande verksamhet och som för ut budskap eller riktlinjer prioriteras högt av en enhetschef och *”påverkar vår planering”*. Alla nyheter och förändringar bedöms som viktiga att hålla koll på. En enhetschef menar att det är *”viktigt att närvara, man snappar upp saker vid sidan om”*.

Den viktigast anledningen till att Naturvårdsverket ska arrangera kurser som dessa bedöms av enhetscheferna vara för att kommunicera riktlinjer och prioriteringar (figur 24). Tre av enhetscheferna har i kommentarer också lagt till att alla tre skälen är viktiga och ytterligare två har angivit två av skälen som lika viktiga. En enhetschef prioriterar erfarenhetsutbyte och kunskapsutbyte och menar att *”direktiv kan man alltid läsa sig till”*. En annan enhetschef menar att *”erfarenhetsutbyte kan länen klara själva”*. En tredje enhetschef uttrycker att just de tre nämnda skälen är *”hjärtat i dessa kurser”*.

Bra med Naturvårdsverkets kurser

Enhetscheferna uppskattar Naturvårdsverkets kurser. Kurserna bedöms som kostnadseffektiva (figur 26–27). Andra skäl som nämns är att kurserna är bra för nationell samordning och för att träffa andra sakkunniga och experter samt knyta kontakter och nätverk. Kurserna anses peka på nyheter, förändring i lagstiftning och aktuella frågor. En enhetschef menar att kurserna har en tydlig koppling till länsstyrelsernas verksamhet som ju i detta fall i huvudsak är finansierad av Naturvårdsverket. Flera enhetschefer pekar även på god relevans och att kurserna är *”skräddarsydda”* och väl *”timade”*. Att få generell kompetens kring nya arbetsområden nämns också. Det anses också bra att vissa kurser hålls på några olika platser i landet.

En enhetschef uttrycker att *”Naturvårdsverket ’känner publiken’ och kan därmed på ett effektivt sätt både kommunicera riktlinjer och prioriteringar, höja kunskapsnivån och bidra till erfarenhetsutbyte på ett effektivt sätt. Vi skulle dessutom aldrig ha råd att skicka personalen på fortbildning i samma utsträckning om vi skulle behöva betala för kurserna!”*

Genom kurserna får man ”*en syn hur nationella nivån vill att vi förvaltar skyddade områden”*. Man får höra det senaste inom området, både från forskare och från Naturvårdsverket. En enhetschef menar att en bra sak är att Naturvårdsverket *”intar sin roll som expertmyndighet, vidarebefordrar för att länsstyrelser ska ha likartat arbetssätt, och hjälper till att ensa länsstyrelsernas arbetssätt”*. En annan enhetschef uttrycker att det är bra att Naturvårdsverket kan ha en överblick av vad som är aktuellt och viktigt att ta upp, och menar att *”som regional nivå har man inte riktigt samma överblick. Man förväntar sig av Naturvårdsverket att de har bra utbildningstillfällen och tar initiativ – det är bra för arbetet i landet.”* Någon annan tar upp att man *”måste ibland få höra och få budskapet motiverat”*.

Kurserna anses viktiga för nyanställda. De innebär *”inte så långa resor, aktuella ämnen, träffa kollegor från hela landet”*. Eftersom de är riktade till handläggare blir de konkreta jämfört med kurser som hålls av andra än Naturvårdsverket och därför blir för breda. En enhetschef tar upp att boende och priser är bra, en annan att kurserna innebär rimliga kostnader.

Mindre bra med Naturvårdsverkets kurser

Vissa saker med Naturvårdsverkets kurser fungerar mindre bra. Det övergripande perspektivet som uppskattades med kurserna är samtidigt något som kan ha en baksida. En enhetschef uttrycker att överblicken kan ha dålig koppling till vad som sker i verksamheten och att Naturvårdsverkets kurser därför kan förlora *”markkontakt”*. Man glömmer att ta med deltagarnas erfarenheter och att fråga efter deras önskemål. En annan enhetschef menar att det är *”generellt goda förberedelser, upplägg och struktur, men ibland lite sämre på dessa ibland”*.

Ytterligare en åsikt är att ibland kallar Naturvårdsverket till kurs *”innan det som ska kursas om är färdigt. Det blir mer vi som utbildar Naturvårdsverket än tvärtom”*. Ibland krockar kurserna med annan verksamhet som också är nationell. Naturvårdsverkets synpunkter är intressanta, men ibland är det lite dubbelt, otydligt, defensivt. Att innehållet är *”pricksäkert och relevant”* är viktigt. Någon uttrycker att det ibland saknas information om de samordnade riktlinjerna för en viss fråga.

Ett par svar tar upp problemet med att arbeta ”i stuprör”. En enhetschef uttrycker: *”Om Naturvårdsverket jobbar mycket i ’stuprör’ där de olika enheterna inte jobbar integrerat utåt mot länsstyrelserna kommer även länsstyrelserna att arbeta i ’stuprör’. Trots olika pengapåsar bör vi ha naturens bästa för ögonen istället för en enhets frågors bästa”*. Samma chef menar även att ibland kan ”nya” representanter behöva vara med från Naturvårdsverket, inte bara från Skötselenheten utan även från till exempel områdesskydd med flera, *”för att främja ett bredare arbetssätt”* . En chef betonar att *”i dessa tvärsektoriella tider bör man ta in mer om till exempel kulturmiljö”*.

En enhetschef anser att Naturvårdsverket inte har tagit till sig att göra så många kurser som krävs: *”Kurser om administration (konkreta) kurser är viktigt, nu gör varje län på sitt sätt. Ibland känns kurserna som engångsinsatser. Av kostnadsskäl skickar vi bara några åt gången – vill att kurserna ska återkomma”*.

Aspekter om kostnader tas upp, till exempel att det ibland är långt att åka och att deltagarantalet på kursen kan vara begränsat. Ibland är det för många som vill åka på kurs. ”*Kursen ’kostar ju ingenting’ – men kurserna äter arbetstid!”* Kostnaderna beror på var i landet kurserna ligger och hur långt olika länsstyrelser måste åka. Det kan bli dyrt: *”Ibland skickar man folk till knepiga platser, som är kostsamma och tar tid*”. Någon anser att det alltför sällan är kurser i södra Sverige.

En enhetschef önskar mer kunskapsförmedling inom praktisk tillämpning, till exempel upphandlingar, besöksanläggningar och andra byggnationer samt tillsynsmetoder och arbetssätt.

Övriga synpunkter

”Fungerar i det stora hela bra och är en mycket viktig roll att fortsätta fylla för Naturvårdsverket.”
”Naturvårdsverket bör vara mer lyhörd för vilka önskemål som länsstyrelserna har.”
”Det måste vara en av Naturvårdsverkets viktigaste uppgifter att utbilda/fortbilda länsstyrelse/kommunpersonal i miljö- och naturvårdsfrågor!”
”Naturvårdsverket har gått från expertmyndighet till beställarorganisation - inte bra. Bra om Naturvårdsverket fungerar som expertmyndighet, behov även inom andra områden än tillsyn.”

”Absolut fortsätta med dessa kurser, behövs hela tiden. Bra med regelbundenhet, så att kompetensutvecklingen kan planeras, till exempel förvaltning.”
”Viktigt med dessa kurser – normera, hur staten vägleder och normerar.”
”Ur ett länsstyrelseperspektiv behöver Naturvårdsverket uppgradera sig på länsstyrelsekunskap, som inte riktigt uppmärksammas.”
”Utbildningstillfällena är guld värda – kompetensutveckling för att komma vidare i frågorna. Erfarenhetsutbytet är bra, men det kan man också ordna själv.”
”Bra, viktigt att Naturvårdsverket fortsätter att vara kompetenshöjande och förmedla ut till avnämare ’vi som behöver det’. Miljöarbetet blir då effektivt, likriktat och jämförbart när det gäller metoder och liknande.”

”Dags att se över kursutbudet lite. Dialogprogrammet har varit bra men andra viktiga kurser, till exempel kring skötsel av specifika habitat har fått stå tillbaka. Fastighetsförvaltning behöver vi generellt stärka kompetensen inom. Också viktigt med löpande kurser kring miljöbalkshandläggning – spec. tema, till exempel biotopskydd.”
”Modell för södra Sverige blir en sanning överallt. Ta reda på hur det är.”

”Önskar fler beröringspunkter mellan myndigheter (samarbete regelverk).”
”Man borde bättre kunna samordna sina resurser utan dessa förbannade stuprör.”

”Ambitiöst med kursutbudet. Signalera vad som kommer under året, så att det går att styra vad som ska planeras/prioriteras – så anmäler sig länen i tid.”
”Marknadsföring av kurserna under året.”

Analys och slutsatser

Förvaltarna är en viktig länk i arbetet med att nå bevarandemålen för biologisk mångfald och friluftsliv. Med rätt kompetens kan de i högre grad genomföra rätt skötselåtgärder. Utvärderingen visar att utbildningsinsatserna inom friluftsliv och skötsel är ändamålsenliga och effektiva, även om komplexiteten gör att effekterna inte är entydiga. Jämfört med innan kurserna pekar resultaten på en höjd kunskapsnivå i allmänhet samt inom vissa viktiga områden. Enligt kursdeltagarnas egna bedömningar beror stora delar av denna förändring på kurserna. Däremot har kurserna inte en tydlig effekt inom alla områden som de rymmer.

Att förvaltarna har med sig tidigare kunskap och erfarenheter bidrar till att kurserna blir effektiva och gör att deltagarna fördjupar sin kunskap. Likaså innebär deras motivation och kunskapsbehov ett bra utgångsläge för utbildningsinsatserna. Utifrån hur deltagarna beskriver kursernas innehåll och genomförande har kurserna goda förutsättningar att vara ett stöd för att utveckla övrig kunskap och förståelse. Kurserna är även uppskattade för det mervärde som de innebär: främst möjligheten till dialog och erfarenhetsutbyte, men även möjligheten för Naturvårdsverket att kommunicera riktlinjer och prioriteringar.

För att hantera utvärderingens underfrågor som rörde kompetens i förhållande till riktlinjer för skyddade områden samt kursernas upplägg och genomförande i relation till kursdeltagarnas behov användes två olika uppsättningar bedömningskriterier. Enligt de första kriterierna är en utbildning ekonomiskt motiverad om den uppfyller kunskapskravet, relevanskravet och användningskravet. Utvärderingen visar att förvaltare som deltar i dessa utbildningsinsatser lär sig något som de inte kunde innan. Även om denna kunskap kan erhållas på andra sätt, bedöms kurserna vara ett mycket effektivt sätt att förmedla det på. Kursen är skräddarsydd för målgruppen och nya arbetssätt kan presenteras samtidigt som erfarenhetsutbyte kan äga rum. Utifrån ovanstående analys uppfyller kurserna kunskapskravet och relevanskravet. När det gäller användningskravet är resultaten mindre tydliga. Kursdeltagarna bedömer att handlingsutrymmet är begränsat, men samtidigt bedömer enhetscheferna att nyttoeffekten överstiger kostnaden för utbildningen.

Enligt de andra kriterierna, eller målnivåerna, bedöms kurser kunna bidra till ett förändrat arbetssätt om de har fungerat bra och deltagarna är nöjda, om utbildningen ger kunskaper och färdigheter som rustar dem för arbetssituationen samt om kursen leder till verkliga förändringar. Även dessa kriterier kan anses uppfyllda. Kurserna i sig fungerar bra, deltagarna är nöjda och kurserna leder till efterfrågade kunskaper och färdigheter som behövs i arbetssituationen. Kursdeltagarna känner sig mer kompetenta, även om uppföljningen inte visar någon förändring i bedömningen av förmågan att omsätta teoretiska kunskaper i praktiskt arbete. Förändringar i arbetssättet hos enheterna har skett i varierande grad, från i liten grad till mer konkreta åtgärder i riktning mot ”rätt åtgärder i rätt tid och sammanhang”.

Den kontrafaktiska utvecklingen, det vill säga kunskapsutvecklingen om inte utbildningsinsatserna hade ägt rum, skulle troligtvis ha inneburit något sämre förutsättningar i arbetet med att uppnå bevarandemålen för biologisk mångfald och friluftsliv. Bedömningen är att utbildningsinsatserna leder till att arbetet sker effektivare och mer pricksäkert. Det finns dock mycket kunskap och erfarenheter hos förvaltarna ute på länsstyrelserna som i mångt och mycket ändå är en garanti för att förvaltning och skötsel sker i linje med bevarandemålen.

Även om dagens kompetenshöjande insatser i form av utbildningar är ändamålsenliga och effektiva i förhållande till målet för skötsel av skyddade områden, finns det områden som skulle kunna förbättras. Att öka handlingsutrymmet för handläggarna skulle ge kurserna bättre effekt. På vissa enheter runt om i landet fungerar implementeringen av de nya kunskaperna väl. På andra håll upplever handläggarna att det är svårt att få gehör för det nya arbetssättet. Enligt enkätens öppna svar beror svårigheterna antingen på samarbetet med kollegor eller på hur arbetet planeras och organiseras. Båda dessa saker ligger inom ramen för enhetschefernas ansvar, det vill säga det är de som kan påverka handlingsutrymmet.

Enhetscheferna själva ser utbildningsinsatserna som ett viktigt medel för enheterna när det gäller att utföra arbetsuppgifterna på bästa sätt. De är nöjda med kurserna och bedömer att nya riktlinjer och prioriteringar fångas upp av kursdeltagarna och förs tillbaka till enheten. Det sistnämnda är också vad enhetscheferna pekar ut som den viktigaste anledningen med denna typ av kurser: att riktlinjer och prioriteringar kommuniceras från Naturvårdsverket. Många enhetschefer vill ha denna information om förändringar att förhålla sig till. Ett problem kan ligga i skillnaden mellan hur enhetscheferna och handläggarna ser på kursernas roll. Den viktigaste anledningen för handläggarna är den kunskapshöjande insatsen, med exempel på hur man kan arbeta med frågorna. Detta kan ligga bakom att deras uppfattningar om hur väl kursens innehåll tas tillvara skiljer sig från enhetschefernas bild. Att rikta viss utbildning eller information om kurserna direkt till enhetschefer skulle kunna ha en gynnsam effekt på handlingsutrymmet för de handläggare som deltar i kurserna. Det skulle också kunna hjälpa cheferna att hitta vägar för att implementera en kursdeltagares nyvunna kunskap om nya arbetssätt bland samtliga medarbetare.

Det långsiktiga målet med utbildningsinsatserna är att sköta skyddade områden så att bevarandemålen för biologisk mångfald och friluftsmål nås. Utbildningsinsatserna är Naturvårdsverkets verktyg i arbetet med att nå dessa mål. Förutom att Naturvårdsverket satsar mycket resurser för att genomföra kurserna, satsar länsstyrelserna också mycket resurser för att resa och delta i kurserna. De brister i handlingsutrymme som beskrivs av vissa handläggare är viktiga att komma till rätta med. De resurser som investerats i kursdeltagande och därmed kompetensuppbyggnad måste förvaltas och följas upp regionalt. Här har länsstyrelserna ett ansvar för att kunskaperna diskuteras, omsätts och ger effekt.

Slutsatser

Det övergripande svaret på frågan om dagens utbildningsinsatser är ändamålsenliga och kostnadseffektiva är ja, men inte entydigt inom alla områden. Följande slutsatser återknyter till inledningens sju underfrågor:

1. Utbildningsinsatserna ger förvaltarna goda förutsättningar för att ha tillräcklig kompetens att genomföra sina arbetsuppgifter på ett sätt som följer riktlinjerna och målsättningarna för skyddade områden. Kursdeltagandet leder i liten utsträckning till ett förändrat arbetssätt i arbetsgruppen. Det kan antingen bero på att man redan arbetar på ett ändamålsenligt sätt eller på ett begränsat handlingsutrymme för deltagarna. Aktiva länsstyrelser ger utbildningsinsatsen mer utväxling. Att skicka flera handläggare till samma kurstillfälle skulle också kunna öka effekten av utbildningsinsatsen.
2. Till övervägande del berörs rätt saker inom ramen för kursernas inriktning, men kursdeltagarna och cheferna har önskemål om olika kompletterande områden att ta upp vid kurstillfällena. Inom vissa områden är deltagarnas kunskaper bristfälliga även efter genomförd kurs.
3. Kursernas genomförande är bra, det vill säga kursupplägget ger förutsättningar för kursdeltagarna att praktiskt kunna tillämpa sina nya kunskaper. Vid uppföljningen av intervjufrågan om deltagarna kan omsätta den teoretiska kunskapen i praktiskt arbete kan ingen förändring i svaren mellan före och efter kursen identifieras, men efter kursen känner sig dock deltagarna mer kompetenta och säkra i sin yrkesroll.
4. Behovet av utbildning inom olika delar av förvaltarens arbetsområden är stort. Arbetsområdet är komplext. De utbildningar som genomförs motsvarar absolut ett behov som finns hos förvaltarna. Kurserna stimulerar till ökat intresse för kompetensutveckling och kan underlätta för förvaltarna att inhämta kunskaper inom områden som inte berörs på kurserna.
5. Kurserna fyller ett behov av dialog och kontaktytor. De anses viktiga för framtida kontaktytor med Naturvårdsverket, men främst gentemot andra länsstyrelser. Dialogen eller kontaktytorna efter kurserna bedöms i ganska stor utsträckning ha ökat gentemot andra länsstyrelser, men bara i liten utsträckning mot Naturvårdsverket. Betydelsen för dialogskapande värderades högre innan kursen, men orsaken till den förväntan har inte identifierats.
6. Deltagarna på kurserna tillhör rätt målgrupp. Kurserna når både förvaltare som har arbetat kort och längre tid. Utvärderingen har dock bara studerat de som deltagit och kan inte säga något om de som inte har deltagit. För att öka handlingsutrymmet är cheferna en intressant målgrupp. De visar också ett intresse för riktlinjer och prioriteringar som kommuniceras av Naturvårdsverket.
7. Kurserna är värda sitt pris: Utbildningsinsatserna ger effekt och både deltagare och deras enhetschefer bedömer att kurserna är viktiga. Enhetscheferna anser entydigt att kurserna är kostnadseffektiva. Detta är goda motiv för att fortsätta med kurserna.

Referenser

Ahlström, I. (2005). Räkna friluftslivet – en vägledning i användningen av elektronisk radioräknare Radio Beam. Naturvårdsverket.

Degerman, E. (2008). Ekologisk restaurering av vattendrag. Fiskeriverket och Naturvårdsverket.

Dylander, B. och Olesen, K. (1976). Effekt av medarbejderuddannelsen – en sociologisk undersögelse af kursuseffekt of implementeringsvanskeligheter. Köpenhamn: Erhverspedagogik/Teknologisk Institut.

Fiske, J. (1997). Kommunikationsteorier. En introduktion. Ny reviderad upplaga. Wahlström och Widstrand.

Keisnu-Lennerlöf, L. (1981). Rollen som skyddsombud. Rapport från 257 skyddsombud inom SACO/Sr. Stockholm: SACO/SR.

Lindahl Vik, P. (2007). Slutredovisning av uppdrag att ”samordna och planera genomförandet av 3 utbildningar för förvaltare…” med Naturvårdsverkets dnr 231-8698-06 Ns, från SVALA – Svenska Agrarlandskap till Naturvårdsverket, 2007-09-27.

Lundin, J. (2003). Att skylta skyddad natur – en vägledning om skyltar, foldrar, vägvisning, gränsmarkering och Internet. Naturvårdsverket.

Lundmark, A. (1992). Utvärdering av personalutbildning – principer och metoder. Institutet för personal- och företagsutveckling i Uppsala AB. IPF-rapport Nr 24.

Naturvårdsverket (2003). Bildande och förvaltning av Naturreservat. Naturvårdsverket, Handbok 2003:3 maj 2003.

Naturvårdsverket (2004). Värna, Vårda, Visa. Ett Program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden 2005-2015. Naturvårdsverket, Rapport 5410.

Naturvårdsverket (2005). Effektiv skötsel av skyddade områden. Naturvårdsverket, Rapport 5505.

Naturvårdsverket (2007). Nationell strategi för restaurering av vattendrag – Delmål 2, Levande sjöar och vattendrag. Naturvårdsverket, Rapport 5746.

Regeringens skrivelse 2001/02:173 ”En samlad naturvårdspolitik”, från regeringen till riksdagen, 2002-03-14.

Shannon, C. och Weaver, W. (1949). The Mathematical Theory of Communication. University of Illinois Press, Illinois.

Schibbye, B och Saxgård, T. (2007). Friluftsanordningar – en vägledning för planering och förvaltning. Naturvårdsverket.

Wallin, E., Söderström, M. och Hede, G. (1982). Program för en arbetslivsinriktad pedagogisk forsknings- och utvecklingsverksamhet vid Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, 1982-85. PIA-rapport 1. Pedagogisk forskning i Uppsala, 40.

Bilagor

Bilaga 1 – Intervjufrågor fallstudie

1. Hur länge har du arbetat med förvaltning av skyddade områden alt. restaurering av vattendrag?
2. Har du gått liknande utbildning tidigare? a) Om ja, vilket år? b) Vilken utbildning?
3. Har du tagit del av Naturvårdsverkets handböcker/vägledningar inom området? a) Vilka har du haft användning av? b) Hur bedömer du innehållet i handböckerna/vägledningarna?
5. I vilken utsträckning anser du att du har tillräckliga förutsättningar när det gäller kunskap och kompetens idag, för att genomföra ditt arbete? (När det gäller förvaltning och skyddade områden alt. restaurering av vattendrag) ”5 Mycket hög, 4 Hög, 3 Medelstort, 2 Låg, 1 Mycket låg”
6. Kommentera gärna ditt svar!
7. Vilket behov anser du att du har av kunskap inom detta område? ”5 Mycket stort, 4 Stort, 3 Medelstort, 2 Litet, 1 Mycket litet”
8. Inom vilket område finns i så fall behov?
(I) 9. Utifrån kursens syfte och mål, i vilken utsträckning anser du att du a) Känner till förvaltarens roll och förvaltningens olika delar b) Har kunskap om hur en korrekt och effektiv förvaltning ska bedrivas i enlighet med lagar och riktlinjer c) Känner till de naturvårdspolitiska ambitionerna d) Kan omsätta ovanstående kunskaper (förvaltarens roll och delar, förvalta effektivt och enligt lagar och riktlinjer mm) i praktiskt arbete e) Kan hantera verktyg som skötselplaner och bevarandeplaner i ditt arbete f) Känner trygghet i din yrkesroll (kan hantera olika problem och situationer som uppstår) ”5 Helt och hållet, 4 i stor utsträckning, 3 i varken stor eller liten utsträckning/medel, 2 i liten utsträckning, 1 inte alls”
(II) 9. Utifrån kursens syfte och mål, i vilken utsträckning anser du att du a) Känner till de grundläggande prioriteringarna vid restaurering (enl. nationell strategi) b) Har grundläggande kunskap om vilka tekniker som tillämpas för olika typer av åtgärder c) Är medveten om kulturmiljövärden vid vatten och hur man undviker skador på dem vid restaurering d) Har kännedom om ekologiska och hydrologiska effekter vid olika typer av restaurering e) Har kännedom om metoder för uppföljning av ekologiska och hydrologiska effekter vid olika typer av restaurering ”5 Helt och hållet, 4 i stor utsträckning, 3 i varken stor eller liten utsträckning/medel, 2 i liten utsträckning, 1 inte alls”
10. Beträffande kursens inriktning (förvaltning av skyddade områden alt. restaurering av vattendrag), vilken kunskapsnivå bedömer du att du befinner dig på idag? ”5 Mycket hög, 4 Hög, 3 Medel, 2 Låg, 1 Mycket låg”
11. Vilka nya kunskaper förväntar du dig att inhämta?
12. Hur värderar du denna typ av kurs, vad gäller framtida kontakter med Naturvårdsverket? (På en skala mellan 1 och 5) ”5 Mycket högt, 4 Högt, 3 Medel, 2 Lågt, 1 Mycket lågt”
13. Hur värderar du denna typ av kurs, vad gäller kontaktytorna mot andra länsstyrelser? (På en skala mellan 1 och 5) ”5 Mycket högt, 4 Högt, 3 Medel, 2 Lågt, 1 Mycket lågt”
14. Övriga kommentarer; till frågorna eller om utvärderingen.

Bilaga 2 – Enkätfrågor kursdeltagare

Bakgrundsinformation
1. Hur länge har du arbetat med förvaltning av skyddade områden (alt. Friluftsanordning-ar/friluftsanläggningar, alt. restaurering av vattendrag)? Sätt ett kryss! <2 år, 3-5 år, 6-10 år, >10 år
2. Hur är ditt arbete organiserat? Markera det mest passande alternativet med ett kryss! Huvudsakligen planering/handläggning/upphandling, Lika delar planering/handläggning/upp-handling och arbete i fält, Huvudsakligen arbete i fält
3. Har du tillräckliga förutsättningar idag, i form av kunskap och kompetens, att genomföra ditt arbete inom förvaltning av skyddade områden (alt. friluftsanordningar, alt. restaurering av vatten-drag)? Markera med ett kryss! ”1 Inte alls, 2, 3, 4, 5 Helt och hållet”
(I) 4. Vilken/vilka utbildningar har du gått? Sätt ett kryss! Tillsyn och förvaltning, 28-30/8 2007 Isaberg (Jönköping) Att vara förvaltare av skyddade områden, 23-25/9 2008 Isaberg (Jönköping)
(II) 4. Vilken/vilka utbildningar har du gått? Sätt ett kryss! Planering och underhåll av anläggningar för friluftsliv, 5-7/9 2006 Skåne Friluftsanordningar och besökarstudier, 20-22/8 2007 Skara
(III) 4. Vilken/vilka utbildningar har du gått? Sätt ett kryss! Restaurering av vattendrag, 9-11/9 2008 Östersund Restaurering av vattendrag, 30/9-2/10 2008 Jönköping
5. Har du gått någon annan av NV:s kurser de senaste tre åren? Ringa in! Ja, Nej
6. Vilken är din högsta utbildning? Sätt ett kryss! Gymnasium, 1-2 år vid universitet/högskola, 3-5 år vid universitet/högskola, Forskarutbildad
7. Hur gammal är du? <29 år, 30-39 år, 40-49 år, >50 år
8. Är du man eller kvinna? Man, kvinna
9. Hur många personer från din länsstyrelse (inkl. dig själv) deltog vid samma kurstillfälle? 1 person, 2 personer, 3-5 personer, >5 personer
10. Varför deltog du i kursen? Markera det mest giltiga skälet med ett kryss! Jag behövde kursen för mina nuvarande arbetsuppgifter Jag behövde kursen inför nya arbetsuppgifter Jag anser att det är nödvändigt för min utveckling att delta i viss fortbildning Det är inspirerande och trevligt att träffa kollegor från andra länsstyrelser Min chef bestämde att jag skulle gå kursen
11. Hur instämmer du i följande påståenden? Markera med ett kryss per rad! Jag upplever att jag tillhörde rätt målgrupp för kursen Jag kände mig motiverad att gå kursen Mina förväntningar på kursen var höga Innan kursen startade fick jag tydlig information om hur den kan vara ett stöd för mig i mitt arbete ”Inte alls, I liten utsträckning, I stor utsträckning, Helt och hållet”
12. Vilket behov anser du att du har av kunskap inom detta område idag? Markera med ett kryss! ”Mycket litet, Litet, Medelstort, Stort, Mycket stort”
13. Markera de tre viktigaste kunskapskällorna för dig i ditt arbete med förvaltning av skyddade områden! Markera med tre kryss! Handböcker och annat skriftligt material från Naturvårdsverket Söka information via Internet Lära av kollegor på egna länsstyrelsen Erfarenhetsutbyte via kontaktnät Konferenser i Naturvårdsverkets regi (exempelvis förvaltarträffen)

Konferenser i annan regi Naturvårdsverkets kurser Kurser i annans regi (företag/länsstyrelse/annan myndighet) Jobba på och lära av egna erfarenheter
14. Finns det andra kunskapskällor som är/skulle vara viktiga för dig? Ange vad!
Kunskap och effekter
(I) 15. Bedöm i vilken utsträckning du anser att du… Markera med ett kryss per rad! Känner till förvaltarens roll och förvaltningens olika delar Har kunskap om hur en korrekt och effektiv förvaltning ska bedrivas i enlighet med lagar och riktlinjer Känner till de naturvårdspolitiska ambitionerna Kan omsätta ovanstående kunskaper (förvaltarens roll, förvalta effektivt och enligt lagar och riktlinjer mm) i praktiskt arbete Kan hantera verktyg som skötselplaner och bevarandeplaner i ditt arbete Känner trygghet i din yrkesroll (kan hantera olika problem och situationer som uppstår) ”1 Inte alls, 2, 3, 4, 5 Helt och hållet”
(I) 16. Bedöm din kunskap kring nedanstående områden. Markera med ett kryss per rad! Vad som är förvaltning och vad som är tillsyn Rollen som förvaltare respektive tillsynsmyndighet Förvaltarens roll i samband med planering, upphandling, instruktioner, säkerhet, kostnader Styrdokument och hjälpmedel Skötselplaner och bevarandeplaner som verktyg i förvaltning och tillsyn Uppföljning och utvärdering Information i skyddade områden, skyltning och gränsmarkeringar Fastighetsförvaltning: arrenden, vägsamfälligheter, avtal m.m. Förvaltarens ansvar för planering, upphandling, instruktioner, kostnad, livslängd Skillnaden mellan drift/underhåll och investering Att planera åtgärder Upphandling av skötselåtgärd Att få tag i och instruera en entreprenör Att få rättelse när entreprenören gjort fel Genomförande av skötselåtgärder i egen regi Ansvar för säkerhet i skyddade områden ”Bristfällig, God, Mycket god”
(II) 15. Bedöm i vilken utsträckning du anser att du… Markera med ett kryss per rad! Har kännedom om viktiga aspekter vid planering av friluftsanläggningar Har kännedom om viktiga aspekter vid underhåll av friluftsanläggningar Har kännedom om regelverk, litteratur och övriga hjälpmedel i förvaltningen ”1 Inte alls, 2, 3, 4, 5 Helt och hållet”
(II) 16. Bedöm din kunskap kring nedanstående områden. Markera med ett kryss per rad! Analys av behov och användning av en anläggning Anpassning till olika målgrupper Tillgänglighet funktionshindrade Placering och utformning utifrån områdets karaktäristika Praktiskt genomförande inkl. materialval Samarbete mellan länsstyrelser och utförare Information Säkerhet Regelverk kring friluftsanordningar/ friluftsanläggningar Hur man minskar det långsiktiga underhållsbehovet

Inventering av anläggningars status Uppföljning av åtgärder som genomförts Bevarandemål för friluftsliv ”Bristfällig, God, Mycket god”
(III) 15. Bedöm i vilken utsträckning du anser att du… Markera med ett kryss per rad! Känner till de grundläggande prioriteringarna vid restaurering (enligt nationell strategi) Har grundläggande kunskap om vilka tekniker som tillämpas för olika typer av åtgärder Är medveten om kulturmiljövärden vid vatten och hur man undviker skada på dem vid restaurering Har kännedom om ekologiska och hydrologiska effekter vid olika typer av restaurering Har kännedom om metoder för uppföljning av ekologiska och hydrologiska effekter vid olika typer av restaurering ”1 Inte alls, 2, 3, 4, 5 Helt och hållet”
(III) 16. Bedöm din kunskap kring nedanstående områden. Markera med ett kryss per rad! Miljömål för naturtyper och arter i vattendrag Bevarandemål för naturtyper och arter i vattendrag Utgångspunkter för restaurering enligt den nationella strategin och handbok för restaurering i vattendrag Lagstiftning kring restaureringsåtgärder och tillämpning i praktiken Planering och genomförande av åtgärder Information om fiskevårdsarbeten och restaureringsarbeten Teoretiska erfarenheter av restaureringsobjekt Praktiska erfarenheter av restaureringsobjekt Åtgärdsdatabasen Påverkan från dikning och sjösänkning Ingrepp i kantzoner, minskning av död ved med mera Ekologiska effekter av restaurering i vattendrag Hydrologiska effekter av restaurering i vattendrag Uppföljning av åtgärder och bevarandemål ”Bristfällig, God, Mycket god”
17. Hur instämmer du i följande påståenden? Markera med ett kryss per rad! Min kunskap inom förvaltning av skyddade områden är högre nu än innan jag gick kursen Det jag lärde mig på kursen har varit användbart för mig i mitt arbete Kursen har bidragit till en kunskapshöjning ”Inte alls, I liten utsträckning, I stor utsträckning, Helt och hållet”
18. Om du har ökat dina kunskaper inom förvaltning av skyddade områden (alt. friluftsanordning-ar, alt restaurering av vattendrag), men inte ser att det beror på kursen, vad anser du att det då beror på?
19. Om du inte anser att din kunskapsnivå har höjts efter kursen, vad beror det på?
20. Hur har kursen SOM HELHET hittills påverkat dig? Markera med ett kryss per rad! Fördjupat mina kunskaper inom redan kända områden Givit mig orienterande kunskaper inom något helt nytt område Givit mig fördjupad kunskap inom något helt nytt område Givit mig kunskaper som fått mig att tänka om i något avseende Givit mig stöd för tidigare värderingar Fått mig att ändra mina värderingar i något avseende ”Inte alls, I liten utsträckning, I stor utsträckning, Helt och hållet”

21. På vilket sätt har kursen påverkat ditt sätt att *hantera* dina arbetsuppgifter inom skötsel av skyddad natur (alt friluftsanordningar, alt. restaurering av vattendrag)? Markera med ett kryss per rad!

Bidragit till att jag har lättare att prioritera

Bidragit till att jag har lättare att arbeta effektivt

Bidragit till att jag känner mig mer kompetent

Bidragit till att jag känner mig säker i min yrkesroll

”Inte alls, I liten utsträckning, I stor utsträckning, Helt och hållet”

22. Till vilken grad har du/ni förändrat arbetssättet på din länsstyrelse till följd av kursen? Markera med ett kryss per rad!

Arbetsgruppen/enheten har förändrat/ kompletterat sitt arbetssätt till följd av kursen

Arbetsgruppen/enheten satsar mer på kompetensutveckling till följd av kursen

”Inte alls, I liten utsträckning, I stor utsträckning, Helt och hållet”

23. Vilka åtgärder har du/ni på din länsstyrelse vidtagit som en effekt av vad du lärt dig under kursen? Ge exempel:

24. Om du/ni gjort något som en effekt av kursen, vilket inslag i kursen inspirerade dig/er till detta:

25. Att arbeta enligt det som har förmedlats på kursen har varit/är:

	Instämmer inte alls						Instämmer helt
	1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*
Lätt							
Möjligt							
Viktigt							
Nödvändigt							
Effektivt							

26. Sådant som underlättar användningen

27. Sådant som förhindrar användningen

Innehåll och genomförande

28. Hur instämmer du i följande påståenden? Markera med ett kryss per rad!

Kursen innehöll det jag behövde veta för att fylla mina kunskapsluckor

Kursen innehöll det mest relevanta för vad det innebär att arbeta med förvaltning av skyddade områden

”Inte alls, I liten utsträckning, I stor utsträckning, Helt och hållet”

29. Om du svarat i liten utsträckning/inte alls på någon av frågorna ovan, vilka ytterligare kunskapsområden borde en kurs i ”Att vara förvaltare av skyddade områden” (alt. ”Friluftsanordning ar”, alt. ”Restaurering av vattendrag”) ha omfattat?

30. Beskriv hur du, i stora drag, upplevde kursen. Sätt endast ett kryss.

Avkopplande tillfälle då man kom bort från vardagens arbetsuppgifter och fick prata med kollegor om förvaltning av skyddade områden i allmänhet

I huvudsak ganska ointressant tillfälle som medförde att mina arbetsuppgifter hemma samlades på hög

Intressanta tillfällen men de bidrog till att öka arbetsbelastningen efteråt (nya arbetsuppgifter tillkom)

I huvudsak intressant tillfälle som gav idéer till det fortsatta arbetet

Mycket intressanta och värdefulla tillfällen som tvingade mig att ifrågasätta mina egna värderingar och handlingar

31. Hur bedömer du kursen som helhet? Ta ställning till detta genom att besvara nedanstående frågor! Markera med ett kryss per rad!

Om jag vid kurstillfället vetat vad jag idag vet om kursen, skulle jag fortfarande ha deltagit

Kursen har ökat mitt intresse för kompetenshöjning inom området

Kursen var en värdefull investering för min länsstyrelse

Kursen var en värdefull investering för mig personligen (I) Kursen har varit ett stöd för mig att förstå och använda handböckerna ”Bildande och förvaltning av naturreservat” och ”Värna, vårda, visa” (II) Kursen har varit ett stöd för mig att förstå och använda handböckerna ”Friluftsanordningar – en vägledning för planering och förvaltning”, Räkna friluftslivet” och ”Att skylta skyddad natur – en vägledning” (III) Kursen har varit ett stöd för mig att förstå och använda handböckerna ”Ekologisk restaurering av vattendrag” och ”Nationell strategi för restaurering av vattendrag” ”Inte alls, I liten utsträckning, I stor utsträckning, Helt och hållet”
Avslutande frågor
32. Varför ska Naturvårdsverket arrangera sådana kurser som ”Att vara förvaltare av skyddade områden” (alt ”Friluftanordningar”, alt ”Restaurering av vattendrag”? Markera den viktigaste anledningen med ett kryss. Höja kunskapsnivån, Främja erfarenhetsutbyte, Kommunicera riktlinjer och prioriteringar
33. Det som förmedlas på kursen, hur ser du på det? Markera det som överensstämmer bäst med ett kryss! Som intressant information, Som exempel på hur man kan arbeta med frågorna, Som riktlinjer för hur min länsstyrelse ska arbeta, Som något länsstyrelsen ska följa
34. Hur värderar du denna kurs utifrån nedanstående områden? Markera med ett kryss per rad! Framtida kontaktytor och dialog med Naturvårdsverket Framtida kontaktytor och dialog med andra länsstyrelser ”1 Mycket lågt, 2 Lågt, 3 Medel, 4 Högt, 5 Mycket högt”
35. Anser du att dialogen och kontaktytorna har ökat till följd av kursen? Markera med ett kryss per rad! Min dialog/kontaktyta med Naturvårdsverket har ökat som en följd av kursen Min dialog/kontaktyta med andra länsstyrelser har ökat som en följd av kursen ”Inte alls, I liten utsträckning, I stor utsträckning, Helt och hållet”
36. Övriga kommentarer; till frågorna eller utvärderingen

Bilaga 3 – Enkätfrågor enhetschefer

1. Jag är huvudsakligen (kryssa i ett alternativ) Enhetschef, Funktionsansvarig

2. Jag arbetar med (kryssa i de alternativ som stämmer) Planering av verksamhet, Samordning av verksamhet, Personalansvar, Annat (ange nedan!)

3. Hur många arbetar på din enhet idag (inkl. dig själv)?

4. Hur många på din enhet har deltagit i någon eller några av Naturvårdsverkets kurser nedan, åren 2006-2008? Ange antal personer på din enhet som deltagit i en eller flera av dessa kurser

Tillsyn och förvaltning	Augusti 2007	Jönköping
Att vara förvaltare av skyddade områden	September 2008	Jönköping
Restaurering av vattendrag	September 2008	Jämtland
Restaurering av vattendrag	Oktober 2008	Jönköping
Planering och underhåll av anläggningar för friluftsliv	September 2006	Skåne
Friluftsanordningar och besökarstudier	Augusti 2007	V Götaland

5. Hur instämmer du i följande påståenden?

A Jag låter alla medarbetare gå på Naturvårdverkets kurser som är relevanta för deras resp. ansvarsområde

B Jag uppmanar nyanställda att delta i relevanta kurser

C När nyheter/nya perspektiv förmedlas på en kurs är det viktigt att min länsstyrelse deltar

D Det har varit svårt de senaste åren att hinna med de anställdas kompetensutveckling

E Kurserna är viktiga tillfällen för medarbetarnas erfarenhetsutbyte

F Kurserna är kostsamma

G Medarbetarnas erfarenheter från kurserna påverkar/influerar min fortsatta planering för hur vi ska arbeta med sakfrågorna

”Inte alls, I liten utsträckning, I stor utsträckning, Helt och hållet”

6. Om du svarat *i stor utsträckning* eller *helt och hållet* på påstående G ovan, ange gärna på vilket sätt kurserna har påverkat!

7. Vilken anser du är den viktigaste anledningen till att Naturvårdsverket ska arrangera kurser som dessa? (ange endast ett alternativ) Höja kunskapsnivån, Främja erfarenhetsutbyte, Kommunicera riktlinjer och prioriteringar, Annat, vad?

8. Har kurserna varit värda sitt pris, utifrån kompetenshöjning hos medarbetarna i relation till vad kurserna har kostat i arbetstid och pengar? Jag instämmer …

”Inte alls, I liten utsträckning, I stor utsträckning, Helt och hållet”

9. Vad anser du är bra med Naturvårdsverkets kurser?

10. Vad anser du är mindre bra med Naturvårdsverkets kurser?

11. Övriga synpunkter

Bilaga 4 – Bakgrundsvariabler

Tabell 1

Arbetad tid	Förvaltning av skyddade om-råden	Frilufts-anordningar	Restaurering av vattendrag
< 2 år	42 %	0 %	45 %
3-5 år	39 %	43 %	25 %
6-10 år	10 %	21 %	15 %
>10 år	10 %	36 %	15 %

Tabell 2

Ålder	Förvaltning av skyddade om-råden	Frilufts-anordningar	Restaurering av vattendrag
< 29 år	6 %	0 %	5 %
30-39 år	47 %	21 %	55 %
40-49 år	28 %	36 %	30 %
>50 år	19 %	43 %	10 %

Tabell 3

Utbildning	Förvaltning av skyddade om-råden	Frilufts-anordningar	Restaurering av vattendrag
Gymnasium	9 %	0 %	0 %
1-2 år univ.	13 %	14 %	0 %
3-5 år univ.	66 %	86 %	80 %
Forskarutb.	13 %	0 %	20 %

Tabell 4

Kön	Förvaltning av skyddade om-råden	Frilufts-anordningar	Restaurering av vattendrag
Man	78 %	50 %	78 %
Kvinna	22 %	50 %	22 %

Tabell 5

Deltagande per kurs-tillfälle[27]	Förvaltning av skyddade om-råden	Frilufts-anordningar	Restaurering av vattendrag
1	20 %	43 %	20 %
2	70 %	50 %	80 %
Båda	10 %	7 %	0 %

[27] Jämför bilaga 2

Tabell 6

Förvaltning av skyddade områden	Inte alls	I liten utsträckning	I stor utsträckning	Helt och hållet
Jag upplever att jag tillhörde rätt målgrupp	0 %	6 %	32 %	16 %
Jag kände mig motiverad att gå kursen	0 %	0 %	30 %	70 %
Mina förväntningar på kursen var höga	0 %	3 %	48 %	48 %
Innan kursen startade fick jag tydlig information om hur den kan vara ett stöd för mig i mitt arbete	7 %	10 %	67 %	17 %

Tabell 7

Frilufts-anordningar	Inte alls	I liten utsträckning	I stor utsträckning	Helt och hållet
Jag upplever att jag tillhörde rätt målgrupp	0 %	0 %	14 %	86 %
Jag kände mig motiverad att gå kursen	0 %	0 %	29 %	71 %
Mina förväntningar på kursen var höga	0 %	7 %	57 %	36 %
Innan kursen startade fick jag tydlig information om hur den kan vara ett stöd för mig i mitt arbete	0 %	36 %	43 %	21 %

Tabell 8

Restaurering av vattendrag	Inte alls	I liten utsträckning	I stor utsträckning	Helt och hållet
Jag upplever att jag tillhörde rätt målgrupp	0 %	5 %	60 %	35 %
Jag kände mig motiverad att gå kursen	0 %	0 %	40 %	60 %
Mina förväntningar på kursen var höga	0 %	5 %	55 %	40 %
Innan kursen startade fick jag tydlig information om hur den kan vara ett stöd för mig i mitt arbete	0 %	21 %	74 %	5 %

Bilaga 5 – Svarsfrekvenser uppföljning

Medelvärden i tabell 1–7 är enligt beräkningar i SPSS Statistics 17.0. Statistiskt säkerställda resultat från Chi^2-test (Pearson) på förändringar före/efter presenteras i tabellerna enligt nedan.

☺ ☺ betyder att skillnaden är statistiskt säkerställd med 95 procents säkerhet.
☺ betyder att skillnaden är statistiskt säkerställd med 90 procents säkerhet.

Tabell 1. Uppfyllande av syfte och mål, Förvaltning av skyddade områden.

	Inte alls 1 (%)	**2 (%)**	**3 (%)**	**4 (%)**	**Helt och hållet 5 (%)**	**Medel-värde**
Känner till förvaltarens roll och förvaltningens olika delar	0 (0)	0 (4)	19 (62)	58 (35)	23 (0)	4.03 (3.31) ☺ ☺
Har kunskap om hur en korrekt och effektiv förvaltning ska bedrivas i enlighet med lagar och riktlinjer	0 (0)	16 (15)	29 (58)	45 (27)	10 (0)	3.48 (3.12) ☺
Känner till de naturvårdspolitiska ambitionerna	0 (0)	16 (15)	32 (23)	32 (54)	19 (8)	3.55 (3.54)
Kan omsätta ovanstående kunskaper (förvaltarens roll, förvalta effektivt och enligt lagar och riktlinjer mm) i praktiskt arbete	0 (0)	10 (12)	42 (40)	42 (40)	6 (8)	3.45 (3.44)
Kan hantera verktyg som skötselplaner och bevarandeplaner i ditt arbete	0 (0)	6 (0)	10 (15)	58 (62)	26 (23)	4.03 (4.08)
Känner trygghet i din yrkesroll (kan hantera olika problem och situationer som uppstår)	0 (0)	3 (0)	39 (42)	45 (46)	13 (12)	3.68 (3.69)

Tabell 2. Uppfyllande av syfte och mål, Friluftsanordningar.

	Inte alls 1 (%)	**2 (%)**	**3 (%)**	**4 (%)**	**Helt och hållet 5 (%)**	**Medel-värde**
Har kännedom om viktiga aspekter vid planering av friluftsanläggningar	0	0	29	57	14	3.86
Har kännedom om viktiga aspekter vid underhåll av friluftsanläggningar	0	0	43	43	14	3.71
Har kännedom om regelverk, litteratur och övriga hjälpmedel i förvaltningen	0	0	43	50	7	3.64

Tabell 3. Uppfyllande av syfte och mål, Restaurering av vattendrag.

	Inte alls 1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	Helt och hållet 5 (%)	Medel-värde
Känner till de grundläggande prioriteringarna vid restaurering (enligt nationell strategi)	5 (6)	5 (17)	35 (50)	40 (22)	15 (6)	3.55 (3.06)
Har grundläggande kunskap om vilka tekniker som tillämpas för olika typer av åtgärder	0 (0)	10 (26)	25 (37)	45 (32)	20 (5)	3.75 (3.16)
Är medveten om kulturmiljövär-den vid vatten och hur man undviker skada på dem vid restaurering	0 (0)	5 (21)	25 (26)	45 (42)	25 (10)	3.90 (3.42)
Har kännedom om ekologiska och hydrologiska effekter vid olika typer av restaurering	0 (0)	5 (10)	25 (26)	50 (58)	20 (5)	3.85 (3.58)
Har kännedom om metoder för uppföljning av ekologiska och hydrologiska effekter vid olika typer av restaurering	0 (0)	5 (22)	30 (44)	45 (33)	20 (0)	3.80 (3.11) ☺

Tabell 4. Kursdeltagarnas bedömning av om de har tillräcklig kunskap och kompetens. Svarsfrekvenser före kursen inom parentes.

Tillräckliga förutsätt-ningar i form av kunskap och kompetens att genomföra ditt arbete inom sakfrågan idag	Inte alls 1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	Helt och hållet 5 (%)	Medel-värde
Förvaltning av skyddade områden	0 (0)	3 (0)	42 (31)	42 (65)	13 (4)	3.66 (3.73)
Friluftsanordningar	0	7	14	64	14	3.86
Restaurering av vattendrag	0 (0)	10 (0)	37 (42)	37 (47)	16 (10)	3.59 (3.68)

Tabell 5. Kursdeltagarnas bedömning av sitt behov av kunskap. Svarsfrekvenser före kursen inom parentes.

Behov av kunskap inom området idag	Mycket litet 1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	Mycket stort 5 (%)	Medel-värde
Förvaltning av skyddade områden	0 (0)	0 (4)	45 (38)	42 (35)	12 (23)	3.66 (3.77)
Friluftsanordningar	0	7	50	21	21	3.57
Restaurering av vattendrag	0 (0)	10 (0)	25 (37)	45 (58)	20 (5)	3.61 (3.68)

Tabell 6. Kursdeltagarnas värdering av kursen utifrån framtida kontaktytor och dialog med Naturvårdsverket. Svarsfrekvenser före kursen inom parentes.

Värdering av kursen – framtida kontaktytor och dialog med Naturvårdsverket	Mycket lågt 1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	Mycket högt 5 (%)	Medelvärde
Förvaltning av skyddade områden	6 (0)	10 (20)	42 (8)	32 (32)	10 (40)	3.29 (3.92) ☺ ☺
Friluftsanordningar	7	21	36	21	14	3.14
Restaurering av vattendrag	0 (0)	15 (5)	25 (26)	45 (21)	15 (47)	3.60 (4.16) ☺ ☺

Tabell 7. Kursdeltagarnas värdering av kursen utifrån framtida kontaktytor och dialog med andra länsstyrelser. Svarsfrekvenser före kursen inom parentes.

Värdering av kursen – framtida kontaktytor och dialog med andra länsstyrelser	Mycket lågt 1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	Mycket högt 5 (%)	Medelvärde
Förvaltning av skyddade områden	3 (0)	6 (4)	35 (16)	45 (44)	10 (36)	3.52 (4.11)
Friluftsanordningar	0	0	21	57	21	4.00
Restaurering av vattendrag	0 (0)	0 (0)	35 (0)	25 (37)	40 (63)	4.05 (4.63)

Tabell 8. Svarsfrekvenser, mer kompetensutveckling (medelvärde i rapporten)

Arbetsgruppen/enheten satsar mer på kompetensutveckling till följd av kursen	Inte alls 1 (%)	2 (%)	3 (%)	Helt och hållet 4 (%)	Medelvärde
Förvaltning av skyddade områden	48	39	13	0	1.65
Friluftsanordningar	21	71	7	0	1.86
Restaurering av vattendrag	60	25	15	0	1.55

Tabell 9. Svarsfrekvenser, förändrat arbetssätt (medelvärde i rapporten)

Arbetsgruppen/enheten har förändrat sitt arbetssätt till följd av kursen	Inte alls 1 (%)	2 (%)	3 (%)	Helt och hållet 4 (%)	Medelvärde
Förvaltning av skyddade områden	39	52	10	0	1.71
Friluftsanordningar	29	57	7	7	1.93
Restaurering av vattendrag	60	30	10	0	1.5

Bilaga 6 – Handlingsutrymme, öppna svar

Tabell. Sådant som underlättar användningen (bearbetade svar).

- Tydliga rutiner
- En öppen attityd och god laganda i kombination med engagerade medarbetare
- Flera på arbetsplatsen vet vad som gäller, kunskapsutbyte sker fortlöpande
- Gemensamma erfarenheter inom arbetsgruppen, stöd från jurister, ekonomer och informatörer på länsstyrelsen
- Närhet till länsstyrelsens övriga personal, främst jurister och ärendehandläggare
- Kunskapen om vad vi får göra
- Ny och fördjupad kunskap tas gärna emot
- Tillräckligt med personal för att ha hand om olika ansvarsområden
- Ny chef

- Att varje naturvårdsförvaltare (på den egna länsstyrelsen) ansvarar för ett begränsat antal ”egna” naturreservat
- Viljan att satsa på bra friluftsanordningar
- De flesta är positiva till dessa satsningar
- God förståelse i arbetsgruppen för prioriteringar till friluftslivsarbete
- Förstående chefer
- Behoven av att veta besöksstatistik

- Intresset och engagemanget hos kollegor på min länsstyrelse samt på kommunerna i länet
- En permanent grupp med representanter för fiske, naturvård, kulturmiljö och vattenhandläggare som träffas en gång i månaden för att diskutera restaureringsfrågor
- Samarbetet inom och mellan olika enheter men även med t.ex. kommuner

Tabell. Sådant som försvårar användningen (bearbetade svar)

- Kollegor med inarbetade andra arbetssätt
- Kollegors bestämda åsikter
- Arbetet och rollfördelningen inom organisationen försvårar för ny person att komma in i arbetet och att ta ansvar
- En person håller all information om ekonomi och samtliga reservat i huvudet och har svårt för att delegera, försvårar en förbättring av rutinerna vid t.ex. upphandling
- Gamla outklarade förhållanden kring viktiga faktorer som påverkar förvaltningens genomförande
- Om man inte jobbar dagligen med uppgifter som har med förvaltning att göra försvinner kunskapen allteftersom

- Kontinuitetsbrott i arbetsuppgifterna (ändrade förhållanden p.g.a. projektmedel istället för rammedel) p.g.a. ekonomiska skäl
- Andra arbetsuppgifter gör att styrfart och strategisk planering förloras ibland
- Eftersom man tidigare tagit ganska lätt på t.ex. upphandling, bygglov och skillnaden mellan förvaltning och tillsyn känner man sig besvärlig när man kommer dragandes med de där reglerna
- Att de höga tjänstemännen inte är insatta eller inte bryr sig
- Hur upphandling ska bedrivas är en ständig fråga, där stödet från myndigheten inte är så bra
- Att inte ha adekvata tjänstebeskrivningar
- Tidsplanering och ledning brister ofta
- Hur SkötselDOS fungerar försvårar användningen av just det programmet
- Gamla ”luddiga” skötselplaner (fri utveckling).
- Bl.a. äldre skötselplaner som ännu inte är uppdaterade
- Otillräckligt med skötselmedel
- Styrande prioriteringar m.m.
- Ibland framhävs vikten av lokal samverkan och ofta försvåras detta av diverse ramavtal
- Hänsyn till våra besökare, vissa händelser är ju bagatellartade, det känns inte alltid nödvändigt att lägga allt på åklagarens bord, även om jag vet vilken som är min roll i sammanhanget
- Oklara besked från Naturvårdsverket om hur vi ska hantera skötsel av skog och behov av restaureringar
- Resursbrist
- Personalbrist.
- Arbetsbelastningen

- Bristande resurser, samt att andra kollegor redan jobbar med området…
- Begränsade resurser för planering av friluftsanordningar (liten och ryckig bemanning av naturvårdsförvaltare)
- Dåligt stöd vid upphandlingar
- Begränsat med tid och pengar
- Prioriteringar och medelstilldelning från ledningen som inte alls är insatt i frågorna
- Brist på pengar
- Tidsbrist

- Jag har tyvärr inte alls den tid jag skulle vilja ha för att jobba med dessa frågor. Detta leder till att det blir svårt att hålla sig riktigt ajour med hur man ska jobba/tänka
- Stor omorganisation som gör det extra svårt med samarbete mellan avdelningarna innan allt har ”satt sig”.
- Besparingar om medelbrist på länsstyrelserna

- Revirpinkande
- Kulturmiljö har svårt att prioritera p.g.a. bristande kunskapsunderlag
- Tidskrävande arbete.
- Den ekonomiska krisen
- Länsstyrelsen har inte samlat de som jobbar med restaurering organisatoriskt – finns ingen Vattenenhet etc.

På rätt kurs för effektiv skötsel av skyddad natur

En utvärdering av effekter från tre olika utbildningsinsatser

RAPPORT 6340

NATURVÅRDSVERKET
ISBN 978-91-620-6340-5
ISSN 0282-7298

Alla skyddade områden bör skötas så att bevarandemålen för biologisk mångfald och friluftsliv nås senast 2015. Ett av Naturvårdsverkets verktyg för att nå målen är utbildningsinsatser inom friluftsliv och skötsel riktade till länsstyrelserna. Den här utvärderingen svarar på om kurserna ger några effekter, det vill säga om kursdeltagarna lär sig något och om kunskaperna leder till förändrade arbetssätt.

Resultatet visar att dagens kurser är ändamålsenliga och kostnadseffektiva, men det är inte entydigt inom alla områden. Jämfört med innan kurserna pekar resultaten på att deltagarna har en höjd kunskapsnivå i allmänhet och därtill inom vissa viktiga områden. Enligt deltagarna beror kunskapshöjningen på att de deltagit i kursen. Kurstillfällena är också uppskattade för de möjligheter till dialog och erfarenheter som ges, men även för att riktlinjer och prioriteringar kommuniceras.

Kursdeltagarna anser dock endast i liten utsträckning att arbetsgruppen eller enheten har förändrat sitt arbetssätt till följd av kursen. Det kan antingen bero på att man redan arbetar ändamålsenligt eller på att handlingsutrymmet för handläggarna är begränsat. För att kurserna ska få avsedd effekt är det viktigt att deltagarnas nya kunskaper diskuteras och omsätts ute på länsstyrelserna.

Naturvårdsverket 106 48 Stockholm. Besöksadress: Stockholm - Valhallavägen 195, Östersund - Forskarens väg 5 hus Ub, Kiruna - Kaserngatan 14. Tel: +46 8-698 10 00, fax: +46 8-20 29 25, e-post: registrator@naturvardsverket.se Internet: www.naturvardsverket.se **Beställningar** Ordertel: +46 8-505 933 40, orderfax: +46 8-505 933 99, e-post: natur@cm.se Postadress: CM Gruppen, Box 110 93, 161 11 Bromma. Internet: www.naturvardsverket.se/bokhandeln